

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «ЖИТОМИРСЬКА ПОЛІТЕХНІКА»

КУЧМЕНКО ВІТАЛІЙ ОЛЕКСАНДРОВИЧ

УДК 351:323.28

ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНІ ІМПЕРАТИВИ ТРАНСФОРМАЦІЇ
ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ АНТИТЕРОРИСТИЧНОЮ
БЕЗПЕКОЮ УКРАЇНИ

25.00.05 – Державне управління в сфері державної безпеки
та охорони громадського порядку

РЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
доктора наук з державного управління

Житомир – 2025

Дисертацією є рукопис

Робота виконана в Державному університеті «Житомирська політехніка» Міністерства освіти і науки України

Науковий консультант: доктор наук з державного управління,
доктор економічних наук, професор,
заслужений економіст України
ГРИЦИШЕН Дмитрій Олександрович,
Державний університет «Житомирська політехніка»,
проректор з науково-педагогічної роботи та
інноваційного розвитку

Офіційні опоненти: доктор наук з державного управління, професор
КРАВЧУК Олег Вікторович,
Хмельницький науково-дослідний експертно-
криміналістичний центр МВС,
заступник директора

доктор наук з державного управління
МАЛИШЕВ Костянтин Вікторович,
Чернівецьке управління Департаменту
внутрішньої безпеки Національної поліції
України, начальник

доктор наук з державного управління, професор
ПОМАЗА-ПОНОМАРЕНКО Аліна Леонідівна,
Національний університет цивільного захисту
України,
завідувач науково-дослідної лабораторії з
дослідження проблем управління у сфері
цивільного захисту навчально-наукового
інституту цивільного захисту

Захист відбудеться «27» грудня 2025 року об 11:00 годині на засіданні Спеціалізованої вченої ради Д 14.052.03 в Державному університеті «Житомирська політехніка» за адресою: 10005, м. Житомир, вул. Чуднівська, 103, конференц-зала.

Із дисертацією можна ознайомитися в бібліотеці Державного університету «Житомирська політехніка» за адресою: 10005, м. Житомир, вул. Чуднівська, 103.

ВСТУП

Актуальність теми. Антитерористична безпека є однією з ключових складових національної безпеки держави та важливим елементом системи міжнародної безпеки загалом. Тероризм упродовж останніх десятиліть вийшов за межі окремих держав і набув характеру транснаціональної загрози. У 2024 р. кількість держав, які зазнали терористичних атак, збільшилася з 58 до 66. Згідно з даними звіту Глобального індексу тероризму (GTI), який щорічно оприлюднюється Інститутом економіки та миру, у 2024 р. у світі було зафіксовано 3492 терористичні акти в 66 країнах, унаслідок яких загинуло 7555 осіб¹. Варто зазначити, що у 2024 р. кількість терористичних атак у Західній Європі подвоїлася, досягнувши 67 інцидентів, що зумовлено насамперед зростанням кількості атак, скоєних так званими «одинокими виконавцями», а також ескалацією насильства на ґрунті ненависті, яка активізувалася на тлі загострення конфлікту на Близькому Сході.

Водночас в Україні питання підвищення рівня антитерористичної безпеки набуває особливої актуальності, насамперед в умовах повномасштабного збройного вторгнення, що супроводжується активізацією діяльності диверсійно-терористичних та агентурних мереж. За даними звітності Національної поліції України, у 2024 р. було зафіксовано 57 випадків диверсій та терористичних актів, 316 осіб затримано за статтями, пов'язаними зі шпигунством, диверсіями та умисним знищенням майна, які у більшості випадків мають ознаки організованої агентурної діяльності. Крім того, протягом зазначеного періоду було викрито 50 диверсійно-розвідувальних груп, що додатково підтверджує високий рівень загроз внутрішній безпеці держави та необхідність посилення інституційних механізмів державного управління у сфері антитерористичної безпеки².

Наведені тенденції актуалізують необхідність поглиблення наукового пошуку шляхів подолання назрілих проблем державного управління антитерористичною безпекою в умовах євроінтеграційних процесів. Вимоги Європейського Союзу (далі – ЄС) у сфері інтеграції охоплюють комплекс інституційних, правових, організаційних і безпекових положень, спрямованих на забезпечення належного рівня внутрішньої та зовнішньої безпеки держав-членів і країн-кандидатів. У зв'язку з цим система державного управління зазнає трансформаційних змін, що проявляються в посиленні міжнародного співробітництва, реформуванні інституційної та функціональної архітектури антитерористичної безпеки з урахуванням стандартів ЄС, удосконаленні правового забезпечення.

Вагомий внесок у формування сучасного наукового знання у сфері державного управління антитерористичною безпекою здійснено у працях вітчизняних учених, зокрема Д. Грицишена, Л. Сергієнко, С. Свірко, В. Горічного, О. Кравчука, А. Помази-Пономаренко, І. Драгана, С. Лисака, В. Ковальчука, К. Малишева, А. Дикого, О. Грабчука, І. Грабчук, Т. Барановської, І. Супрункової,

¹ Global Terrorism Index. Vision of Humanity. URL: <https://www.visionofhumanity.org/maps/global-terrorism-index/#/>

² Річні звіти Національної поліції України. Національна поліція України. URL: <https://npu.gov.ua/diyalnist/zvitnist/richni-zviti>

В. Ноніка, В. Чумака, С. Шатрави, В. Писаренка, К. Бисаги, В. Мокляка, А. Бабія, В. Гожія, Д. Дорохіна, Ю. Ірхи, А. Бабенка, М. Фрідман-Козаченко, В. Підгородинського, І. Позігуна, Є. Короткова та ін.

Найбільш цитованими сучасними дослідниками теорії та практики тероризму є: L. Zedner, J. Zhuang, V. Bier, W. Rees, A. Richards, A. Kruglanski, S. Fishman, S. Carvin, R. Popp, T. Armour, T. Senator, K. Numrych, F. Ragazzi, G. LaFree, L. Dugan, A. Richards тощо. При формуванні євроінтеграційних імперативів трансформації державного управління антитерористичною безпекою заслуговують на увагу праці французьких дослідників: J. Alix, T. Balzacq, V. Codaccioni, J.-C. Cousseran, P. Hayez, F. Ocqueteau, R. Zinigrad, S. Sawyer, E. Benbassa, C. Troendlé, S. Bourdon, M. Suc, M. Guéguin; іспанських учених: F. Reñares, J. Torregrosa, J. Thorburn, R. Lara-Cabrera, D. Camacho, H. Trujillo, C. Carvalho, G. Bello-Orgaz, E. Martínez-Cámara, J. Del Ser, A. Alcaraz, M. Politzer; італійських дослідників: A. Orsini, F. Marone, M. Aldighieri, S. Allievi, L. Vidino, M. Vergani, V. Patanè, L. Cervi, S. Tejedor, M. Gracia, A. Alietti, D. Padovan, A. Beccaro, S. Bonino, P. Cariello, M. De Simoni, S. Iezzi; німецьких учених: G. Steinberg, D. Koehler, V. Fiebig, H. Marcks, M. Fielitz, L. Laloire, C. Illgner, K. Leimbach, U. Backes, E. Jesse, J. Banerjee, A. Beelmann, A. Pfahl-Traugher. Сучасні теорії тероризму та етапи їх еволюції викладені у працях таких науковців, як R. Girard, N. Chomsky, S. Huntington, F. Fanon, M. Hardt, A. Negri, K. Lorenz, F. Benslama, A. Geifman, D. Koehler, J. Horgan, D. Rapoport, P. Neumann, L. Richardson, W. Frindte, N. Haus Becker, G. Weimann, C. Winn, S. Žižek та ін.

Попри наявність значної кількості наукових досліджень з питань трансформації державного управління антитерористичною безпекою, актуальними та недостатньо розробленими залишаються такі питання теоретичного, організаційного та методологічного характеру: 1) формування теоретичного підґрунтя антитерористичної безпеки на основі сучасних теорій тероризму, з урахуванням трансформацій суспільних відносин у світі, а також національних особливостей культурного розвитку, політичної системи, правових традицій та характеру економічної діяльності держави; 2) розробка теоретико-методологічних положень трансформації державного управління антитерористичною безпекою, які мають ґрунтуватися на особливостях системи протидії тероризму в ЄС з метою їх подальшої інтеграції в інституційну архітектуру європейського безпекового простору; 3) оцінка та впровадження досвіду країн-членів ЄС щодо підвищення ефективності та результативності державного управління антитерористичною безпекою як основи виконання євроінтеграційних вимог; 4) адаптація інституційного, правового та міжнародного механізмів державного управління антитерористичною безпекою для інтеграції в європейський безпековий простір.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертація виконана відповідно до плану науково-дослідних робіт Державного університету «Житомирська політехніка» за темами: «Забезпечення економічної безпеки територіальних виробничих комплексів» (номер державної реєстрації 0120U103443); «Інноваційні механізми публічного управління та

адміністрування» (номер державної реєстрації 0121U111051); «Розвиток методології та інструментів судової економічної експертизи для оцінки економічних збитків» (номер державної реєстрації 0125U001630); «Розробка інструментів державного фінансового аудиту та державного експортного контролю» (номер державної реєстрації 0125U002795). У межах тем автором проведені дослідження, пов'язані з розробкою методологічних та організаційних положень трансформації державного управління антитерористичною безпекою в умовах євроінтеграційних процесів.

Мета і завдання дослідження. Мета дисертації полягає в обґрунтуванні теоретичних, методологічних та організаційних положень, а також розробці практичних рекомендацій щодо трансформації державного управління антитерористичною безпекою України відповідно до євроінтеграційних імперативів.

Завдання дослідження полягають у такому:

- оцінити публікаційну активність з проблем державного управління антитерористичною безпекою в Україні та світі;
- визначити ознаки тероризму, а також структуру і зміст типології тероризму як загрози національній та міжнародній безпеці;
- обґрунтувати склад та змістовні властивості теорій тероризму як підґрунтя трансформації державного управління антитерористичною безпекою;
- розкрити ключові властивості інституційної структури безпекового простору ЄС в умовах його розширення як концептуальної основи формування євроінтеграційних імперативів державного управління антитерористичною безпекою України;
- окреслити напрями розвитку системи протидії тероризму в ЄС як підґрунтя трансформації державного управління антитерористичною безпекою України;
- визначити напрями трансформації методології державного управління антитерористичною безпекою в умовах євроінтеграції;
- проаналізувати стан антитерористичної безпеки України на основі глобального індексу тероризму;
- надати кримінально-правову характеристику забезпечення антитерористичної безпеки України;
- проаналізувати системні проблеми державного управління антитерористичною безпекою;
- оцінити сучасний стан антитерористичної безпеки країн-членів ЄС;
- обґрунтувати особливості структури системи державного управління антитерористичною безпекою країн-членів ЄС;
- визначити особливості державного регулювання антитерористичною безпекою країн-членів ЄС;
- розробити правовий механізм державного управління антитерористичною безпекою України відповідно до євроінтеграційних імперативів;
- визначити напрями трансформації інституційного механізму державного управління антитерористичною безпекою України в умовах євроінтеграції;

– обґрунтувати складові розвитку міжнародної співпраці в контексті запобігання та протидії тероризму.

Об'єктом дослідження є система державного управління антитерористичною безпекою України в умовах євроінтеграційних процесів.

Предметом дослідження є сукупність теоретико-методологічних положень, інституційних механізмів, управлінських інструментів та євроінтеграційних імперативів трансформації державного управління антитерористичною безпекою України.

Методи дослідження. З огляду на комплексний, системний і багаторівневий характер об'єкта дослідження, а також з урахуванням необхідності розв'язання сукупності теоретичних, методологічних і організаційно-управлінських проблем державного управління антитерористичною безпекою України відповідно до євроінтеграційних імперативів, у дисертації застосовано комплекс загальнонаукових і спеціальних методів пізнання суспільних явищ та процесів.

Ідентифікацію передумов та розвиток теоретичних положень, що ґрунтуються на оцінці публікаційної активності (п. 1.1), визначенні властивостей і розробці типології тероризму (п. 1.2), а також формуванні складу та змістовних характеристик теорії тероризму (п. 1.3), здійснено із застосуванням методів бібліометричного та бібліографічного аналізу, теоретичного узагальнення, аналізу і синтезу, групування, моделювання та систематизації. Методи правового аналізу, порівняння, систематизації, групування, абстрагування, аналогії, індукції та дедукції застосовано під час дослідження інституційної структури безпекового простору ЄС (п. 2.1) та системи протидії тероризму в ЄС (п. 2.2). Системний підхід, методи теоретичного узагальнення та абстрагування використано при розробці теоретико-методологічних положень державного управління антитерористичною безпекою України (п. 2.3). Для оцінки сучасного стану антитерористичної безпеки України (п. 3.1) та країн – членів ЄС (п. 4.1) застосовано методи статистичного аналізу, систематизації, групування, порівняння та узагальнення. Методи кримінологічного та статистичного аналізу використано для надання кримінально-правової характеристики забезпечення антитерористичної безпеки України (п. 3.2). Аналіз системних проблем державного управління антитерористичною безпекою (п. 3.3) здійснено із застосуванням методів правового аналізу, структуризації, індукції та дедукції, аналізу і синтезу. Методи порівняння, правового аналізу, систематизації, аналогії та структуризації використано при оцінці діяльності суб'єктів протидії тероризму (п. 4.2) та правового забезпечення їх функціонування в країнах – членах ЄС (п. 4.3). Інституційний (п. 5.1), правовий (п. 5.2) та міжнародний (п. 5.3) механізми державного управління антитерористичною безпекою розроблено із застосуванням системного підходу, а також методів порівняння, групування, узагальнення, аналогії, структуризації, аналізу та синтезу.

Інформаційною базою дослідження стали наукові джерела, зокрема монографічні праці, наукові статті вітчизняних і зарубіжних учених, присвячені проблемам державного управління антитерористичною безпекою, євроінтеграції

та міжнародної безпеки, а також матеріали науково-практичних конференцій і семінарів. Важливу складову інформаційної бази становлять офіційні документи, зокрема нормативно-правові акти України, ЄС, Європейського парламенту та країн – членів ЄС (Німеччини, Франції, Італії, Іспанії), що регулюють питання запобігання та протидії тероризму. Крім того, у дослідженні використано матеріали міжнародних наукометричних баз даних Scopus та Web of Science, а також довідкові й інформаційно-аналітичні видання міжнародних організацій, що забезпечило репрезентативність емпіричної бази та достовірність отриманих результатів.

Використання технологій штучного інтелекту. Технології штучного інтелекту (ChatGPT; Gemini) у межах дисертаційного дослідження використовувалися виключно як допоміжний інструмент для вирішення окремих технічних і пошукових завдань, зокрема: 1) у пошукових цілях під час вивчення систем безпеки ЄС та антитерористичної безпеки країн-членів ЄС, особливостей правового регулювання та кримінальної відповідальності за терористичні злочини, результатом чого було отримання посилань на офіційні вебресурси суб'єктів протидії тероризму та відповідні нормативно-правові акти; 2) для перекладу нормативно-правових актів з французької, німецької, італійської та іспанської мов українською мовою; 3) для пошуку наукової літератури, зокрема праць німецьких, італійських, французьких та іспанських учених, що досліджують проблематику тероризму та протидії йому.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в обґрунтуванні теоретичних, методологічних та організаційних положень, а також розробці практичних рекомендації щодо трансформації державного управління антитерористичною безпекою в умовах євроінтеграційних процесів.

Основні положення наукової новизни полягають у наступному:

вперше:

- систематизовано та кластеризовано сучасні теорії тероризму за п'ятьма основними вимірами (філософсько-етичним, соціально-культурним, психологічним, політологічним і комунікативним) із застосуванням принципів інтердисциплінарності, дуальності тероризму й контртероризму, контекстуальної релевантності, що дозволило створити комплексну пояснювальну модель тероризму як динамічного суспільного феномену;

- розроблено комплексний міжнародно-правовий механізм державного управління антитерористичною безпекою в умовах інтеграції України до європейського безпекового простору, який ґрунтується на ключових напрямках міжнародної співпраці з інституціями протидії тероризму та фінансуванню тероризму, а також на взаємодії з правоохоронними, розвідувальними, військовими та фінансовими суб'єктами протидії тероризму країн-членів ЄС та включає: вихідні положення (об'єкт, предмет, мету та завдання); об'єктні характеристики взаємодії та суб'єктний склад; напрями розвитку з Євроюстом (розроблено правові, організаційні, інформаційні та процесуальні положення) та Європолом (обґрунтовано необхідність утворення центру взаємодії з Європолом та встановлення правових, організаційних і безпекових аспектів співпраці);

- обґрунтовано багатоваріативний підхід до реалізації напрямів трансформації державного управління антитерористичною безпекою України в умовах євроінтеграційних процесів, що ґрунтується на вивченні зарубіжного досвіду країн-членів ЄС та передбачає виокремлення таких основних напрямів безпекової діяльності: розвідувальної (реалізується службами внутрішньої та зовнішньої розвідки); слідчої, оперативної, штурмової діяльності (реалізується правоохоронними та військовими організаціями, що функціонують в умовах одноособового або подвійного підпорядкування Міністерству внутрішніх справ України та Міністерству оборони України); протидії фінансуванню тероризму (реалізується спеціальними органами, наділеними поліцейськими, військовими та адміністративними повноваженнями);

удосконалено:

- типологію тероризму, що охоплює такі класифікаційні ознаки: 1) за критерієм суб'єкта терористичної діяльності – державний та антидержавний; 2) за критерієм мотивації – політичний і неpolітичний; 3) за тактикою злочинця – регресивний, оборонний і наступальний; 4) за програмними цілями терористичних організацій – прямий каузальний, непрямий каузальний і пропагандистський; 5) за територіальним поділом – внутрішньодержавний, міжнародний і сепаратистський; 6) за напрямом терористичної дії – екологічний, кібертероризм, псевдопартійний, міський партизанський, небулярний (фанатичний), мафіозний, хаотичний, організована злочинність і релігійний; 7) за методами протидії – політичний, військовий, варіативний; 8) з точки зору об'єкта нападу – вибіркового і систематичного; 9) за ознакою здійснення – політичний, кримінальний, психологічний, військовий.

- модель нормативно-правового узгодження відсутності конституційного закріплення «антитерористичного режиму» шляхом формування спеціального правового механізму для забезпечення легітимності застосування спеціальних заходів протидії тероризму без запровадження воєнного стану та відповідність міжнародним стандартам у сфері захисту прав людини. Зазначену модель обґрунтовано на основі тривимірного аналізу імплементації Директиви (ЄС) 2017/541 про боротьбу з тероризмом крізь призму законодавчого, інституційного та техніко-правового вимірів, що дозволило виявити критичні прогалини у правовому регулюванні, зокрема у частині визначення публічного підбурювання до тероризму, вербування, здійснення поїздок з терористичною метою;

- комплексну методологію державного управління антитерористичною безпекою в умовах євроінтеграції, яка на відміну від існуючих підходів системно поєднує класичні методи державного управління з євроінтеграційними вимогами та передбачає функціональну диференціацію суб'єктів реалізації за дев'ятьма напрямками. Запропоновано інтегровану модель методологічних підходів, що охоплює системний, інституційний, процесний, ситуаційний, євроінтеграційний та ризик-орієнтований підходи у їх взаємодії та взаємодоповненні, що дозволяє забезпечити адаптацію національної системи антитерористичної безпеки до стандартів ЄС при збереженні її ефективності у протидії специфічним загрозам в умовах гібридної війни;

- модель реформування системи координації антитерористичної діяльності через трансформацію Антитерористичного центру при СБУ з вертикально-ієрархічної структури радянського типу в горизонтальну міжвідомчу платформу за аналогією з європейським комітетом COSI або механізмом IPCR, що дозволить підвищити оперативність та ефективність реагування на гібридні загрози через децентралізацію повноважень та посилення ролі експертно-аналітичної складової; *набули подальшого розвитку:*

- обґрунтування, що сучасна архітектура кризового реагування ЄС, сформована в процесі еволюції від Маастрихтського до Лісабонського договорів, базується на трирівневій системі управління (стратегічному, оперативному, технічному рівнях) й забезпечує ефективну вертикальну та горизонтальну координацію дій суб'єктів безпекової політики, а ключовим інструментом її адаптивності визначено механізм Інтегрованого політичного реагування на кризи (IPCR), який дозволяє оперативно мобілізувати інституційні, політичні та ресурсні можливості Спільної політики безпеки та оборони ЄС;

- ідентифікація напрямів становлення та розвитку наукового знання у сфері антитерористичної безпеки, що ґрунтується на застосуванні бібліометричного аналізу досліджень з питань протидії тероризму, у результаті чого встановлено: 1) широкий спектр дослідницьких напрямів вивчення тероризму, які охоплюють різні предметні галузі та наукові дисципліни; 2) лідерські позиції США та Великої Британії у дослідженнях проблематики тероризму, що зумовлено наявністю активних наукових центрів і провідних університетів, які спеціалізуються на цій тематиці; 3) ключову роль мультидисциплінарного підходу та міжнародного наукового співробітництва у забезпеченні ефективної протидії тероризму та розробці комплексних стратегій реагування на відповідні загрози;

- напрями трансформації національної системи антитерористичної безпеки в умовах еволюції загроз – від локального екстремізму до повномасштабного державного тероризму РФ, що дозволило аргументувати необхідність концептуального переходу від традиційної правоохоронної моделі до інтегрованої системи національної оборони, зорієнтованої на комплексну протидію гібридним загрозам. Виявлено критичні дисфункції міжвідомчої координації, зумовлені фрагментарністю інформаційних ресурсів та відсутністю єдиної автоматизованої платформи обміну даними між СБУ, МВС та іншими суб'єктами сектору безпеки і оборони, що створює інформаційні прогалини та суттєво обмежує можливості оперативного реагування;

- обґрунтування, що ефективність нової безпекової архітектури ЄС, яка відображає фундаментальний перехід від об'єкто-орієнтованого захисту до комплексної концепції системної стійкості та нормативно закріплена у Стратегії Союзу безпеки на 2020–2025 рр. – забезпечується законодавчою синергією Директиви (ЄС) 2022/2557 про стійкість критичних суб'єктів, Директиви (ЄС) 2022/2555 про кібербезпеку та Регламенту (ЄС) 2022/2065 про цифрові послуги, базується на автоматичній кроссекторальній взаємодії та функціонуванні транскордонних механізмів реагування, зокрема EU-CyCLONe, тоді як для України імплементація відповідних європейських стандартів, започаткована

прийняттям Закону України № 1882-IX, у поєднанні з унікальним національним досвідом тривірного фізичного захисту енергетичної інфраструктури, виступає стратегічною основою формування сучасної системи оборони та повоєнного відновлення відповідно до принципу «відбудувати краще»;

- правова оцінка кримінальних кодексів країн-членів ЄС (Іспанія, Італія, Франція, Німеччина), що дало змогу виокремити їх спільні (криміналізація злочинів, які пов'язані із тероризмом, при чому покаранню підлягають злочини, які власне пов'язані із діяльністю терористичних організацій та здійсненням терористичних актів, так і злочинів які скоєнні для їх забезпечення, зокрема фінансування, сприяння, підбурювання) та відмінні риси: 1) у кримінальному законодавстві Франції тероризм визначається як кваліфікуюча ознака, відповідно до якої будь-який злочин визнається терористичним, якщо його метою є залякування населення, держави або окремої особи; 2) Кримінальним кодексом Італії передбачено спеціальну обтяжуючу обставину для загальнокримінальних злочинів (поряд із наявністю самостійних терористичних складів), відповідно до якої вчинення злочину з терористичною метою зумовлює підвищення санкції до 50 %; 3) кримінальне законодавство Іспанії характеризується найбільш суворими санкціями за терористичні злочини, а також криміналізацією таких діянь, як публічне вихваляння тероризму та приниження гідності його жертв. Зазначені підходи свідчать про різноманітність моделей кримінально-правового реагування на терористичні загрози в ЄС, що створює підґрунтя для гнучкої та поетапної адаптації української системи антитерористичної безпеки з урахуванням національних особливостей і євроінтеграційних зобов'язань.

Практичне значення одержаних результатів. Результати, що полягають в удосконаленні державного управління антитерористичною безпекою в умовах євроінтеграції, можуть бути використані в практичній діяльності органів державної влади, правоохоронних органів та безпекових інституцій у межах їхніх повноважень, визначених законодавством. Зокрема, це стосується органів, відповідальних за формування та реалізацію державної політики у сфері запобігання та протидії тероризму зовнішньоекономічної діяльності та забезпечення національної і регіональної безпеки.

Основні теоретичні та методологічні положення дослідження доведено до рівня конкретних розробок, які використовуються: Бюро економічної безпеки України (акт впровадження від 03.07.2025 р.), Управлінням інформаційної діяльності та комунікацій з громадськістю Житомирської обласної військової адміністрації (довідка про впровадження №410/02-07 від 23.07.2025 р.), Департаментом кіберполіції відділу протидії кіберзлочинам в Житомирській області (довідка про впровадження №38/108-2025 від 08.08.2025 р.), Житомирським районним управлінням поліції №1 Головного управління Національної поліції в Житомирській області (довідка про впровадження №б/н від 29.07.2025 р.), Управлінням Служби безпеки України в Житомирській області (довідка про впровадження №б/н від 12.08.2025 р.). Окремі теоретичні й практичні положення впроваджені в освітній процес Державного університету «Житомирська політехніка» (довідка № 44-18.00/262 від 25.02.2025 р.).

Особистий внесок здобувача. Дисертація є самостійно виконаним науковим дослідженням. Наукові розробки, висновки та пропозиції, що містяться у роботі, належать особисто автору. З наукових праць, опублікованих у співавторстві, у дисертації використано лише ті положення, які є результатом особистої роботи здобувача. Внесок автора в спільних працях полягає у вивченні комплексу питань, пов'язаних зі удосконаленням системи державного управління антитерористичною безпекою в умовах євроінтеграційних процесів.

Апробація результатів дисертації. Основні положення дослідження, викладені в дисертації, доповідалися, обговорювалися та отримали позитивну оцінку на 10 міжнародних та всеукраїнських наукових і науково-практичних конференціях, що відображено в публікаціях [35–44].

Публікації. Основні положення дисертаційної роботи опубліковано в 44 наукових працях, у тому числі: 2 розділи у колективних монографіях; 8 статей у наукових виданнях, проіндексованих у базах даних Web of Science Core Collection та/або Scopus, 21 стаття у наукових фахових виданнях України, 3 статті в інших наукових виданнях; 10 тез доповідей на міжнародних та всеукраїнських конференціях.

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається зі вступу, п'яти розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Основний зміст викладено на 382 сторінках друкованого тексту. Робота містить 34 таблиці та 58 рисунків. Список використаних джерел нараховує 394 найменування розміщених на 46 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У вступі обґрунтовано актуальність теми дослідження, визначено стан її наукової розробки, з'ясовано зв'язок із науковими програмами, планами, темами, визначено мету, завдання, об'єкт, предмет і методи дослідження, розкрито наукову новизну та практичне значення одержаних результатів, наведено відомості про їх апробацію й оприлюднення.

У першому розділі «**Теоретичні положення державного управління антитерористичною безпекою України в умовах євроінтеграції**» обґрунтовано передумови, структуру, архітектоніку та проаналізовано джерельну базу дослідження з проблем державної політики протидії тероризму, розвинуто типологію тероризму та систематизовано теорії тероризму.

Бібліометричний аналіз є однією з ключових галузей наукометрії, що спрямована на вивчення взаємозв'язків між науковими публікаціями та дослідження якісних і кількісних характеристик наукової діяльності. Сутність бібліометричних досліджень полягає у застосуванні методів математичної статистики для аналізу наукових публікацій, показників цитування, структури дослідницьких напрямів, а також еволюції наукових дисциплін і формування наукових шкіл. У цілому бібліометрія виступає інструментом оцінювання наукової продуктивності та впливу досліджень, сприяє розвитку наукового знання та формуванню обґрунтованих управлінських рішень у сфері наукової політики. Крім того, результати бібліометричних досліджень можуть слугувати основою для

посилення міжнародної наукової співпраці, активізації обміну знаннями та стимулювання інноваційних процесів. Для проведення бібліометричного аналізу проблематики тероризму у дисертації використано міжнародні наукометричні бази даних Scopus та Web of Science, у межах яких здійснено пошук і формування вибірки наукових публікацій, релевантних досліджуваній тематиці. Ключовим елементом бібліометричного аналізу став аналіз динаміки публікаційної активності за сформованою вибіркою на основі пошукового запиту «terrorism».

Бібліометричний аналіз досліджень з питань протидії тероризму вказує на великий і стійкий інтерес науковців до цієї важливої теми (рис. 1).

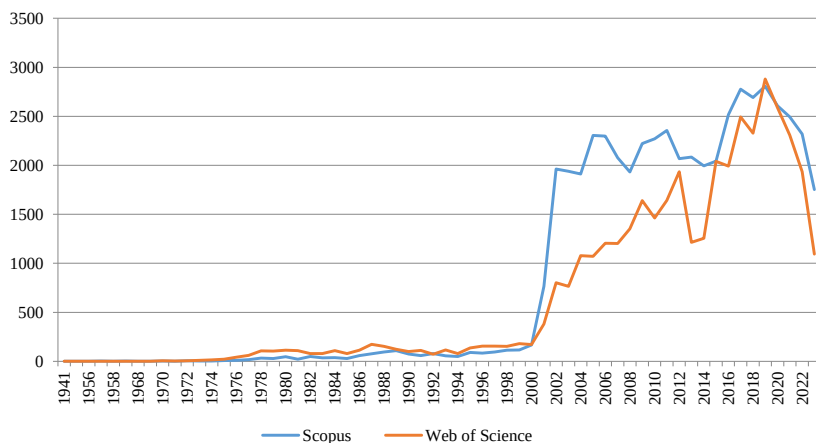

Рис. 1. Кількість публікацій за пошуковим запитом «terrorism», що індексуються наукометричними базами Scopus і Web of Science, за 1941-2023 р.

Аналіз динаміки публікаційної активності, авторського складу та джерел фінансування досліджень свідчить про широкий спектр дослідницьких напрямів, що охоплюють різні предметні галузі та наукові дисципліни. Лідерські позиції у дослідженнях проблематики тероризму посідають Сполучені Штати Америки та Велика Британія, де функціонують потужні наукові центри та університети, що спеціалізуються на відповідній тематиці (рис. 2).

Високий рівень цитованості наукових праць, опублікованих до 2015 р., засвідчує їх визначальну роль у формуванні сучасного академічного дискурсу та створенні теоретико-методологічного підґрунтя для подальших досліджень. Результати бібліометричного аналізу також актуалізують значущість мультидисциплінарного підходу та міжнародного наукового співробітництва як необхідних умов ефективної протидії терористичним загрозам і розробки комплексних стратегій безпеки.

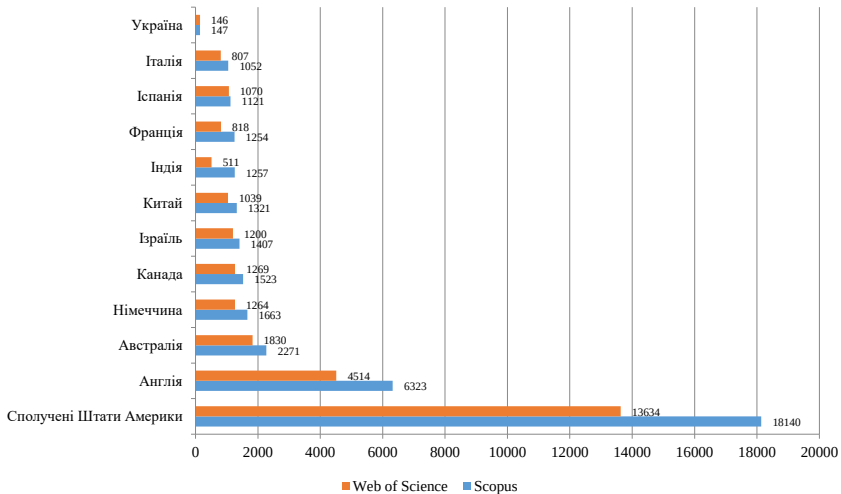

Рис. 2. Кількість публікацій в географічному вимірі за пошуковим запитом «terrorism», що індексуються наукометричними базами Scopus і Web of Science, за 1941-2023 рр., од.

Однією з актуальних проблем дослідження тероризму та запобігання йому є відсутність серед науковців єдиного підходу до класифікації тероризму, що істотно ускладнює як пізнання сутності цього явища, так і визначення ефективних напрямів протидії терористичним загрозам. Спроби систематизації тероризму здійснюються за різними класифікаційними ознаками, унаслідок чого формується широка й розгалужена типологія, яка має об'єктивне підґрунтя, зумовлене різноманіттям конкретних проявів терористичної діяльності, що перебуває у стані постійної еволюції та набуває нових форм і способів реалізації.

Розроблені в науковій літературі типології становлять значний інтерес з огляду на аналіз окремих аспектів протидії тероризму, зокрема у частині формування системи політичних, організаційних і правових заходів боротьби з терористичною діяльністю. Водночас оптимальним підходом до систематизації тероризму вбачається такий, що орієнтований на пошук практично значущих шляхів протидії терористичній діяльності в контексті захисту національних інтересів та забезпечення безпеки держави.

Результати аналізу наукових типологій тероризму дозволили сформувати авторську типологію, яка розглядається як динамічна аналітична модель, що здатна еволюціонувати та трансформуватися під впливом соціально-економічних, політико-правових і глобальних змін сучасного безпекового середовища (рис. 3)

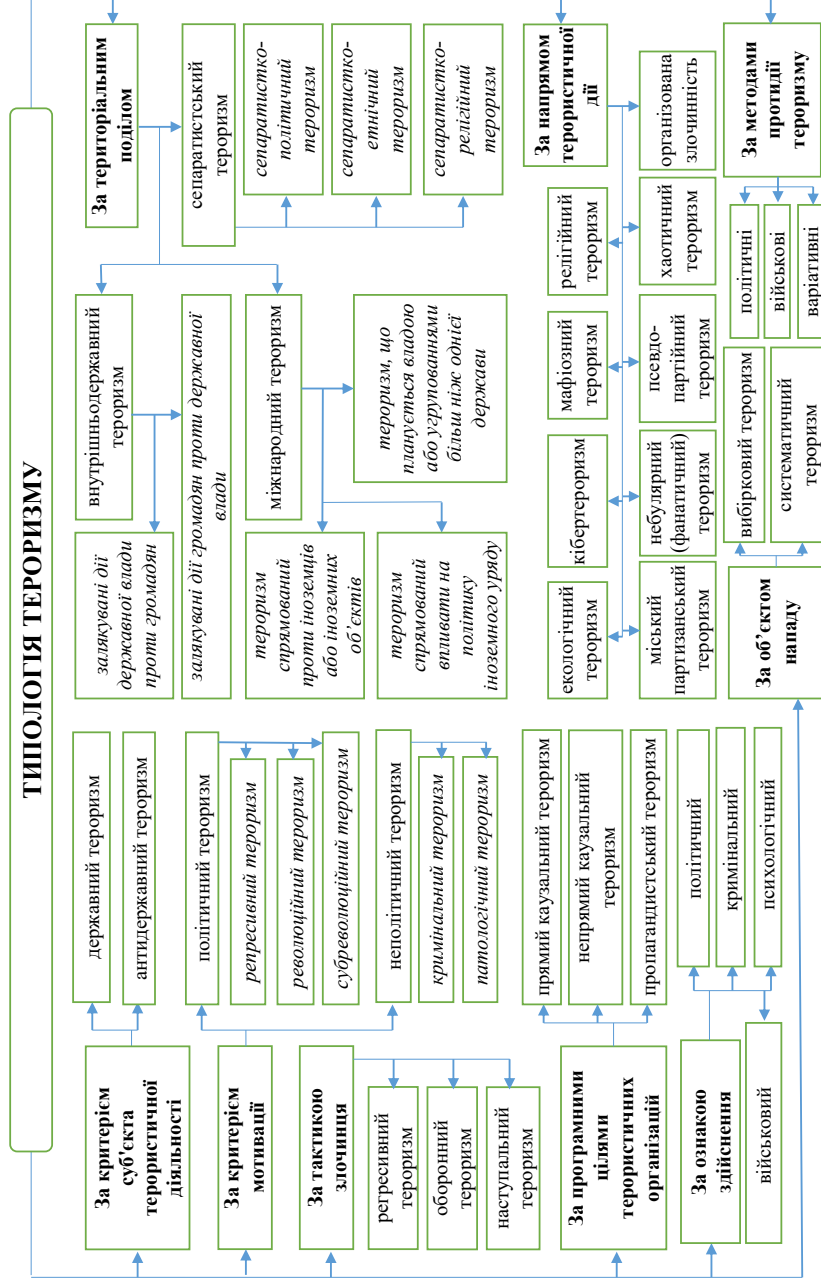

Рис. 3. Комплексна типологія сучасного тероризму

Підхід до класифікації видів тероризму, за якого підставою типологізації обираються взаємозв'язки між окремими формами та проявами терористичної діяльності, видається найбільш конструктивним, оскільки він є методологічно універсальним і відкритим, що дозволяє інтегрувати нові прояви тероризму без необхідності перегляду базових класифікаційних засад. Зазначений підхід становить значний науковий і прикладний інтерес, адже створює можливості для формування системи цілеспрямованих кримінологічних та управлінських заходів із запобігання тероризму, а також захисту критичної та потенційно вразливої до терористичних загроз інфраструктури й об'єктів з урахуванням специфіки кожного виду тероризму.

Обґрунтовано підхід до класифікації теорій тероризму за п'ятьма основними кластерами відповідно до домінуючого аналітичного виміру дослідження цього явища. До першого кластеру віднесено філософсько-етичні теорії (Т. Гоббс, Ж. - Ж. Руссо, М. Вебер, В. Беньямін, Р. Жирар), у межах яких основну увагу зосереджено на морально-етичних засадах насильства, проблемі легітимності терору, а також на міметичних механізмах суперництва та жертвовому механізмі, що пояснюють ескалацію насильства в сучасному світі. У цих підходах тероризм також інтерпретується через концепцію «культури тероризму» як системного використання насильства й пропаганди для підтримання глобальної домінації, а також як прояв структурного насильства капіталізму, де терористична діяльність постає у формі реактивного ресентименту або лаканівського «симптому Реального», що маскує глибинні глобальні нерівності. До другого кластеру належать соціально-культурні та цивілізаційні теорії (С. Гантінгтон, Ф. Фанон, М. Гардт, А. Негрі), в яких тероризм розглядається як форма цивілізаційного конфлікту, реакція на колоніальне пригнічення та дегуманізацію, або як спротив глобальній «Імперії», де «війна з тероризмом» виступає інструментом підтримання світової гегемонії.

До третього кластеру віднесено психологічні теорії тероризму (К. Лоренц, Ф. Бенслама, А. Гейфман, Д. Келер, Дж. Хорган), у межах яких аналізуються індивідуальні та групові мотиваційні механізми терористичної поведінки, криза суб'єктивності, патологічні форми агресії, а також процеси радикалізації, залучення, участі та добровільного виходу з терористичних організацій. До четвертого кластеру належать політологічні теорії (Д. Рапопорт, П. Нойманн, Л. Річардсон), у яких тероризм інтерпретується як інструмент державної та недержавної політики, хвилювий історичний процес із домінуванням певних ідеологій, стратегічна тактика асиметричних акторів, а також як перехід від «традиційного» до «нового» тероризму, що характеризується глобальними мережами та зростанням рівня брутальності. До п'ятого кластеру віднесено комунікативні теорії тероризму (В. Фріндте, Г. Вейманн), у межах яких тероризм розглядається насамперед як медійно сконструйований спектакль («театр терору»), ефективність якого залежить від інсценування насильства, масштабу медійного резонансу та формування образу загрози в масовій свідомості, що зумовлює активну роль медіа як непрямих учасників терористичного процесу.

Другий розділ «**Методологія державного управління антитерористичною безпекою України в умовах інтеграції в європейський безпековий простір**» присвячено дослідженню інституційної структури безпекового простору Європейського Союзу в умовах його розширення та обґрунтуванню напрямів розвитку державного управління антитерористичною безпекою України на цій основі.

У результаті проведеного аналізу інституційної екосистеми безпеки ЄС встановлено, що сучасна архітектура кризового реагування Європейського Союзу є результатом тривалої еволюції, започаткованої Маастрихтським договором та інституційно завершеної після ухвалення Лісабонського договору. Доведено, що зазначена система ґрунтується на складній трирівневій структурі управління, яка забезпечує ефективну вертикальну й горизонтальну координацію дій суб'єктів безпекової політики (рис. 4).

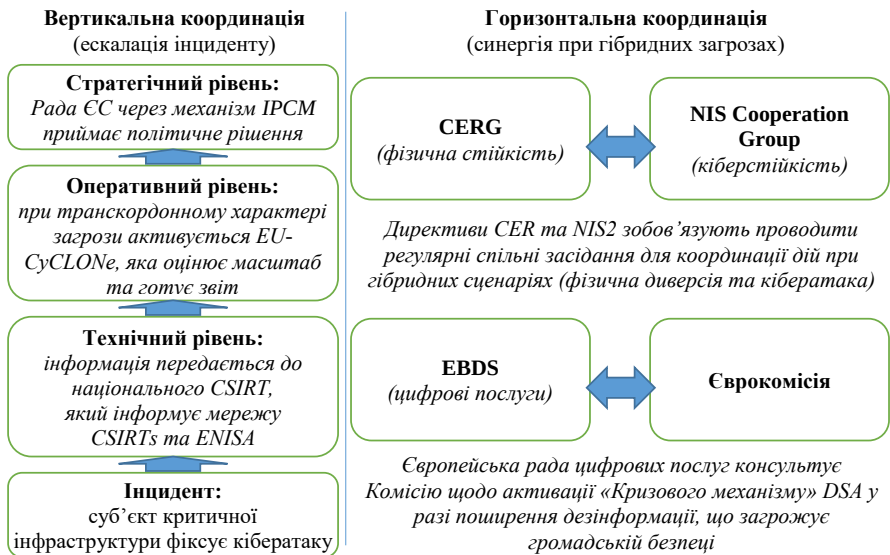

Рис. 4. Система вертикальних та горизонтальних зв'язків в системі управління кризами в ЄС

Стратегічний рівень управління кризами, представлений Радою ЄС та механізмом Інтегрованого політичного реагування на кризи (IPCR), відповідає за формування політичних рішень і стратегічне керівництво. Оперативний рівень, що охоплює Європейську службу зовнішніх дій (EEAS) та Розвідувальний і ситуаційний центр ЄС (INTCEN), забезпечує аналітичну підтримку, координацію та

інформаційний супровід. Технічний рівень, до якого належать спеціалізовані агенції ЄС (зокрема ENISA, Europol), здійснює реалізацію прикладних і техніко-операційних заходів протидії безпековим загрозам.

З'ясовано, що ключовим елементом адаптивності зазначеної системи є механізм Інтегрованого політичного реагування на кризи (IPCR), який забезпечує оперативну та скоординовану мобілізацію ресурсів Спільної політики безпеки та оборони Європейського Союзу у відповідь на транскордонні та гібридні загрози. Особливу увагу в дослідженні приділено аналізу впливу збройної агресії російської федерації проти України на трансформацію європейської безпекової архітектури, що дозволило обґрунтувати необхідність переходу до більш інтегрованих моделей управління та посилення стратегічної автономії Європейського Союзу (рис. 5).

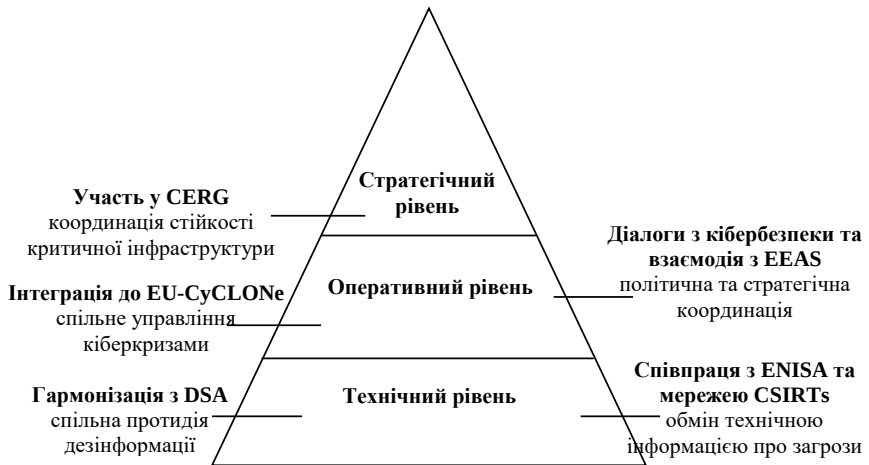

Рис. 5. Місце України в архітектурі безпеки ЄС

Проведене дослідження трансформації безпекової парадигми ЄС засвідчує фундаментальний перехід від традиційної моделі об'єктного захисту до комплексної концепції системної стійкості. Оновлена Контртерористична програма ЄС 2020 р. ґрунтується на чотирьох взаємопов'язаних принципах – упередження, запобігання, захисту та реагування, які формують повний цикл антитерористичної діяльності та підтримуються наскрізними механізмами міжінституційної співпраці. Геополітичні потрясіння останнього десятиліття виявили вразливість традиційної європейської архітектури безпеки до гібридних загроз, що зумовило ухвалення Стратегії безпеки ЄС на 2020–2025 рр., реалізованої через законодавчу синергію Директиви (ЄС) 2022/2557 про стійкість критичних суб'єктів, Директиви (ЄС) 2022/2555 про кібербезпеку та Регламенту (ЄС) 2022/2065 про цифрові послуги, спрямованого на системну протидію терористичному контенту в цифровому середовищі.

Рис. 6. Порівняльний аналіз принципів Програми боротьби з тероризмом ЄС: спільні елементи та відмінні характеристики

Розроблено дворівневу модель інтеграції України до європейської системи антитерористичної безпеки (рис. 6). На верхньому рівні механізми співпраці ЄС-Україна забезпечують інституційну, технологічну та правову основу для імплементації в Україні всіх чотирьох принципів. В свою чергу, принципи формують повний цикл антитерористичної діяльності. Ефективність інтеграції залежить не лише від розвитку кожного окремого елементу, але й від синергії між ними. Наприклад, обмін інформацією на верхньому рівні є критичним елементом для упередження, технологічні інновації – для захисту, дотримання прав людини – для запобігання та реагування.

Сила нової архітектури безпеки полягає у законодавчо закріпленій синергії трьох директив, де суб'єкти, ідентифіковані як критичні згідно з однією директивою, автоматично підпадають під найвищі стандарти інших, що гарантує комплексний захист та унеможливорює ізольоване функціонування секторів. Для оперативного реагування створено спеціалізовані транскордонні структури EU-CyCLONe та Групу стійкості критичних суб'єктів. Україна розпочала імплементацію європейських стандартів через Закон про критичну інфраструктуру № 1882-IX та внесла унікальний внесок у європейську практику через розроблену компанією Укренерго тривірневу систему фізичного захисту енергетичних об'єктів, досвід якої вивчається європейськими партнерами. Для України імплементація нової європейської архітектури є стратегічною необхідністю побудови каркасу національної оборони з викликом поєднання аварійного відновлення з модернізацією згідно принципу відбудувати краще.

Третій розділ **«Аналітична діагностика сучасного стану державного управління антитерористичною безпекою України в умовах євроінтеграції»** присвячено вивченню сучасного стану антитерористичної безпеки України в контексті оцінки глобального індексу тероризму, представлено кримінологічну характеристику злочинів тероризму та визначено системні проблеми державного управління антитерористичною безпекою.

Встановлено, що найвищі значення Глобального індексу тероризму зафіксовано в державах Африки та окремих країнах Азії, де терористична діяльність набуває системного характеру на тлі затяжних збройних конфліктів, низького рівня інституційної спроможності та обмеженого контролю з боку державної влади. Водночас країни Європи, Америки та Океанії загалом характеризуються низьким або мінімальним рівнем терористичної активності, однак для них дедалі більшою мірою стає притаманним зростання внутрішніх ідеологічно мотивованих загроз, що зумовлює необхідність трансформації підходів до забезпечення антитерористичної безпеки.

Результати аналізу індексу також підтверджують тенденцію до ускладнення форм терористичної діяльності, зокрема через поширення децентралізованих та гібридних моделей насильства, які поєднують елементи тероризму, диверсій та інформаційно-психологічного впливу. Особливе місце у глобальній системі антитерористичної безпеки посідає Україна, для якої терористичні ризики мають специфічний воєнно-гібридний характер і тісно пов'язані зі збройною агресією

російської федерації, диверсійно-терористичною діяльністю та загрозами для критичної інфраструктури й цивільного населення (рис. 7).

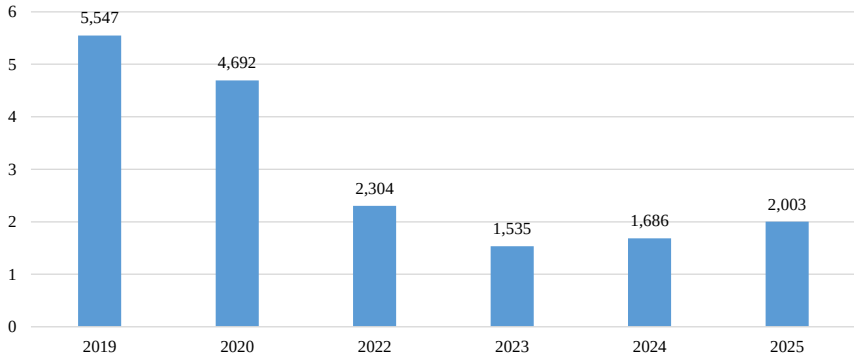

Рис. 7. Динаміка показників Глобального індексу тероризму України, 2019–2025 рр.³⁴

Обґрунтовано, що аналіз динаміки кримінальних правопорушень, передбачених статтями 258–258⁶ Кримінального кодексу України, засвідчує домінування діянь, пов'язаних з організаційним, фінансовим і матеріальним забезпеченням терористичної діяльності, зокрема створенням терористичних організацій та фінансуванням тероризму, які залишаються найбільш криміногенно значущими.

Виявлене зниження відповідних показників з 2017 р., а також відсутність їх різкого зростання після 2022 р., свідчить не про зменшення терористичних загроз як таких, а про трансформацію форм насильства, перекваліфікацію значної частини протиправних діянь у категорію воєнних злочинів та злочинів проти основ національної безпеки, а також про посилення інституційної спроможності держави у сфері запобігання та протидії тероризму. Обмежена кількість обвинувальних вироків та випадків призначення реального позбавлення волі свідчить про об'єктивну складність доказування терористичних злочинів в умовах воєнного стану, тимчасової окупації частини території України та транснаціонального характеру окремих протиправних діянь (рис. 8).

Водночас ефективне забезпечення антитерористичної безпеки України потребує комплексного поєднання кримінально-правових, кримінологічних і безпекових механізмів, розвитку систем фінансового моніторингу та кримінальної розвідки, розширення міжнародного правового співробітництва, а також подальшої адаптації кримінального законодавства до сучасних форм гібридної та транснаціональної терористичної діяльності.

³ Reports Institute for Economics and Peace. Institute for Economics & Peace. URL: <https://www.economicsandpeace.org/reports/>

⁴ Global Terrorism Index 2025. Institute for Economics & Peace. URL: <http://www.economicsandpeace.org/report/global-terrorism-index-2025/>

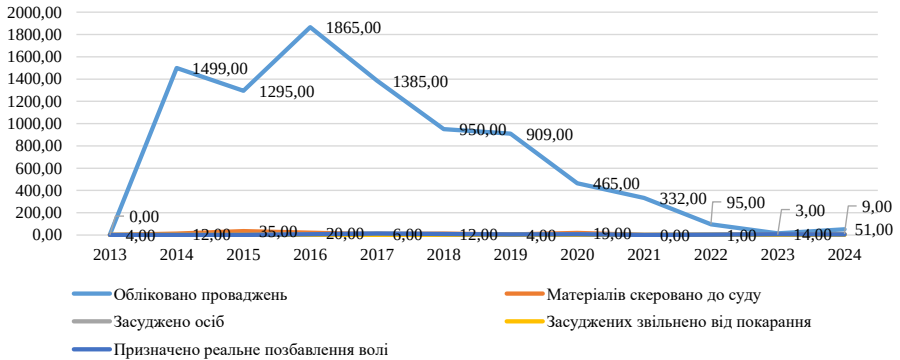

Рис. 8. Динаміка кримінальних правопорушень за статтею 258 ККУ «Терористичний акт» за 2013–2024 рр.⁵

Встановлено, що сучасна система антитерористичної безпеки України перебуває у стані фундаментальної трансформації, зумовленої еволюцією загроз від локальних проявів екстремізму до повномасштабного державного тероризму з боку російської федерації. Доведено, що традиційна правоохоронна модель, сформована до 2014 р., вичерпала свій функціональний потенціал в умовах гібридної війни, оскільки противник застосовує комбіновані методи терористичного впливу, зокрема систематичні ракетні удари по цивільній інфраструктурі, кібератаки на об'єкти життєзабезпечення та масштабні диверсійні операції. Аналіз підтвердив необхідність концептуального перегляду безпекової парадигми, відповідно до якого антитерористична діяльність перестає бути виключно правоохоронною функцією та інтегрується в загальну систему національної оборони, що забезпечує комплексну протидію загрозам, які поєднують ознаки воєнних злочинів і терористичних актів.

Оцінка функціонування суб'єктів протидії тероризму виявила низку системних дисфункцій, ключовими серед яких є недостатній рівень міжвідомчої координації, ресурсні обмеження та структурна вразливість системи внутрішньої безпеки. З'ясовано, що фрагментарність відомчих інформаційних ресурсів і відсутність єдиної автоматизованої платформи міжвідомчого обміну даними між СБУ, МВС та іншими суб'єктами сектору безпеки і оборони призводять до інформаційних розривів, що суттєво обмежує можливості оперативного реагування на динамічні загрози в режимі реального часу.

На основі проведеного дослідження обґрунтовано стратегічну програму розвитку системи антитерористичної безпеки України на 2025–2030 рр., ключовими пріоритетами якої визначено технологічну модернізацію, цифровізацію управлінських процесів та поглиблення євроінтеграційної взаємодії (табл. 1).

⁵ Статистика протидії злочинності в Україні (2013–2024). CrimeDataLab.
URL: <https://crimedatalab.shinyapps.io/platform>

Таблиця 1
Стратегічна програма розвитку системи антитерористичної безпеки України на 2025-2030 рр.

Напрям	Ключові заходи	Відповідальні суб'єкти	Терміни реалізації	Очікувані результати	Критерії оцінки ефективності
1	2	3	4	5	6
БЛОК I. ПОСИЛЕННЯ ВНУТРІШНЬОЇ БЕЗПЕКИ ТА КОНТРОЛЮ					
1.1. Ватиторівнева система перевірки та моніторингу кадрів	Впровадження автоматизованої системи перевірки кандидатів при прийнятті на службу	СБУ (ДКР), Департамент кадрової політики МВС	короткострокові (2025-2026)	мінімізація ризиків проникнення агентури; підвищення рівня довіри до антитерористичних структур; запобігання витоку секретної інформації	зниження кількості випадків зради на 70%; 100% працівників з доступом до державної таємниці пройшли верифікацію; індекс довіри населення від 75%
	Створення спеціалізованих підрозділів внутрішньої безпеки в АТЦ, СБУ, Нацполіції	АТЦ при СБУ, Управління власної безпеки Нацполіції	короткострокові (2025-2026)		
	Регулярний моніторинг лояльності через технологічні системи (фінанси, комунікації)	СБУ, НАБУ, Мініфін (технічна підтримка)	середньострокові (2027-2030)		
1.2. Захист від інформаційних операцій супротивника	Протидія вербуванню через соцмережі, виявлення агентів впливу, дезінформаційні кампанії	Центр протидії дезінформації (РНБО), СБУ, Мініфін	короткострокові (2025-2026)	зниження успішності вербувальних операцій РФ, підвищення медіаграмотності працівників	кількість випадків вербування знижена на 50%, 95% працівників пройшли тренінги
БЛОК II. ТЕХНОЛОГІЧНА МОДЕРНІЗАЦІЯ ТА ЦИФРОВА ТРАНСФОРМАЦІЯ					
2.1. Впровадження систем штучного інтелекту та Big Data	Створення аналітичної платформи з ІІ для виявлення патернів терористичної активності	АТЦ при СБУ, Мініфін, Держспецв'язу	середньострокові (2027-2030)	прогнозування загроз з точністю від 85%; скорочення часу виявлення загроз у 5 разів; автоматизація 60% рутинних процесів.	точність прогнозів > 85%; час реакції на загрозу менше 2 год; оброблено >1 млн записів/добу
	Обробка та аналіз великих масивів даних (OSINT, соцмережі, фінансові операції)	СБУ, Кіберполіція, Фінмоніторинг	короткострокові (2025-2026)		

продовження табл. 1

1	2	3	4	5	6
2.2. Єдина інформаційна система	Інтеграція баз даних СБУ, МВС, ДПС, ДПСУ, ЗСУ в єдину захищену платформу	АТЦ при СБУ (координатор), всі суб'єкти АТ-діяльності	середньострокові (2027-2030)	оперативний обмін даними між відомствами в режимі реального часу, усунення інформаційних розривів	100% відомств підключені, час обміну даними <5 хв, 0 випадків витоку
2.3. Кіберзахист критичної інфраструктури	Впровадження систем захисту об'єктів енергетики, транспорту, водопостачання від кібератак	Держспец'язку, Мінінфраструктури, Міненерго, оператори КІП	короткострокові (2025-2026)	запобігання кібертерористичним атакам на КІП, забезпечення безперервності роботи систем	зниження успішних атак на 90%, час відновлення після інциденту <4 год
БЛОК III. ВДОСКОНАЛЕННЯ МЕЖВІДОМЧОЇ КООРДИНАЦІЇ ТА УПРАВЛІННЯ					
3.1. Єдиний національний ситуаційний центр	Створення центру управління кризовими ситуаціями 24/7 з представниками всіх відомств	АТЦ при СБУ, представники СБУ, МВС, ЗСУ, ДСНС	короткострокові (2025-2026)	винхронізація дій відомств, прийняття рішень у режимі реального часу	час прийняття рішення <15 хв, координація 100% операцій через центр
3.2. Стандартизація процедур підготовки та інтеграції	Розробка єдиних стандартів підготовки персоналу всіх АТ-структур за стандартами НАТО	Національна академія СБУ, Академія поліції, навчальні центри	короткострокові (2025-2026)	підвищення сумісності підрозділів різних відомств, єдиний професійний рівень	100% персоналу сертифіковано за єдиними стандартами, сумісність з НАТО 90%
БЛОК IV. ЄВРОІНТЕГРАЦІЯ ТА МІЖНАРОДНА СПІВПРАЦЯ					
4.1. Інтеграція європейської інформаційних систем	Повне приєднання до SIS (Шенгенська інформаційна система), Eurorol IS, PNR	МВС, СБУ, ДПСУ, за підтримки місій ЄС	середньострокові (2027-2030)	доступ до європейських баз даних, ідентифікація транскордонних загроз	повне підключення до 3 систем, обробка 100% запитів у режимі реального часу
4.2. Гармонізація законодавства з асписом ЄС	Імплементація директив ЄС про протидію тероризму, захист персональних даних, кібербезпеку	Верховна Рада, КМУ, Мініст. за експертизи ЄС	короткострокові (2025-2026)	правова основа для членства в ЄС, відповідність стандартам безпеки ЄС	95% відповідність аспису ЄС у сфері безпеки, позитивна оцінка Єврокомісії

У четвертому розділі «Архітектура держаного управління антитерористичною безпекою країн членів Європейського Союзу» містяться результати дослідження стану антитерористичної безпеки Німеччини, Франції Італії та Іспанії, а також здійснено характеристику інституційної та правової систем державного управління антитерористичною безпекою в зазначених державах.

Встановлено, що найвищі показники терористичної активності та безпекових ризиків у межах ЄС характерні для Франції, Німеччини та Іспанії, що зумовлено історичною концентрацією джихадистських, праворадикальних і етнонаціоналістичних форм тероризму. Водночас Італія стабільно належить до групи країн із мінімальним або дуже низьким рівнем впливу тероризму, що підтверджується її позиціями у глобальних індексах терористичної загрози. Обґрунтовано, що зниження кількості завершених терористичних атак у країнах ЄС після 2017 р. не свідчить про повну нейтралізацію загроз, а відображає трансформацію терористичної діяльності у напрямі децентралізованих, індивідуально мотивованих та ідеологічно фрагментованих форм насильства. При цьому домінуючою ідеологічною складовою тероризму в ЄС залишається джихадистський тероризм, водночас простежується зростання праворадикальної активності, насамперед у Німеччині та Нідерландах, що формує нові виклики для системи антитерористичної безпеки.

У роботі подано характеристику суб'єктів державного управління та забезпечення антитерористичної безпеки досліджуваних країн, узагальнену в табл. 2. До суб'єктного складу системи державного управління антитерористичною безпекою *Німеччини* належить сукупність правоохоронних, безпекових і розвідувальних органів, що мають спеціалізовані повноваження у сфері запобігання та протидії тероризму, зокрема Федеральне відомство кримінальної поліції (ВКА), Федеральне відомство з охорони конституції (BfV) та Федеральна розвідувальна служба (BND). Протидія тероризму в Німеччині здійснюється в межах федеративної дворівневої моделі, що базується на тісній міжвідомчій взаємодії розвідувальних і правоохоронних структур. Ключовим елементом координації виступає Спільний центр протидії тероризму, який забезпечує щоденний обмін інформацією та координацію діяльності понад 40 федеральних і земельних установ. Водночас система характеризується жорстким розмежуванням повноважень між розвідувальною діяльністю та кримінальним переслідуванням, що спрямовано на забезпечення внутрішнього контролю та дотримання прав людини. Система протидії тероризму в *Іспанії* представлена комплексом розвідувальних, правоохоронних та адміністративних суб'єктів державного управління, до яких належать Національний розвідувальний центр Іспанії (CNI), Національна поліція Іспанії та Цивільна гвардія. Антитерористична безпека забезпечується інтегрованою діяльністю зазначених органів, які поєднують розвідувальні, превентивні, оперативно-розшукові та силові функції. Такий підхід формує вискоєфективний механізм протидії терористичним загрозам, що поєднує загальноєвропейські стандарти правового регулювання з національними особливостями інституційної організації.

Таблиця 2
Загальна характеристика діяльності суб'єктів забезпечення антитерористичної безпеки країн -членів Європейського Союзу

Суб'єкт протидії тероризму 1	Характеристика та повноваження	Підпорядкування
	2	3
НІМЕЧЧИНА		
<i>Bundeskriminalamt – Федеральне бюро кримінальної поліції</i>	Федеральне бюро кримінальної поліції має сукупність повноважень щодо реалізації сукупності слідчих завдань за особливо важкими злочинами, а також функцій захисту членів конституційних органів та спеціальні функції щодо міжна-родно співробітництва щодо протидії та запобіганню міжнародній злочинності	Федеральне міністерство внутрішніх справ Німеччини
<i>Bundesamt für Verfassungsschutz - Федеральне відомство захисту конституції</i>	Федеральне відомство із захисту Конституції (BfV) відповідає за захист вільного демократичного ладу на федеральному рівні та в 16 земельних урядах	Безпосередньо федеральному містерові внутрішніх справ
<i>Bundesnachrichtendienst – Федеральна розвідувальна служба</i>	Зовнішня розвідка Німеччини, яка підпорядковується Федеральній канцелярії і перебуває під багаторівневим парламентським та юридичним контролем	Федеральному канцлеру
ФРАНЦІЯ		
<i>Direction Générale de la Sécurité Intérieure - Генеральне управління внутрішньої безпеки Міністерства внутрішніх справ Франції</i>	Внутрішня розвідувальна служба Франції, що відповідає за протидію тероризму, екстремізму, шпигунству та іншим загрозам	Міністерству внутрішніх справ Франції
<i>La coordination nationale du renseignement et de la lutte contre le terrorisme (CNRLT) - Національний центр розвідувальних операцій та боротьби з тероризмом</i>	Структура, що обслуговує найвищі органи влади та розвідувальне співтовариство, спрямована на реалізацію національних пріоритетів політики державної розвідки	Рада національної оборони та безпеки

продовження табл. 2

1	2	3
<i>Direction générale de la Sécurité extérieure (DGSE)</i> – Головне управління зовнішньої безпеки Міністерства оборони Франції	Головна зовнішня розвідувальна служба Франції, підпорядкована Міністерству оборони на яку покладються завдання збору, аналізу та використання інформації за кордоном, що стосується національної безпеки Франції	<i>Ministère de la Défense</i> Міністерство оборони Франції
<i>Service de renseignement financier (Tracfin)</i> – департамент фінансової розвідки Міністерства економіки, фінансів, промисловості, енергетики та цифрового суверенітету	Є структурним підрозділом Міністерства економіки, фінансів, промисловості, енергетики та цифрового суверенітету Франції, функції якого полягають в здійсненні фінансової розвідки для забезпечення здорової економіки, протидії тіншовим фінансовими мережами, відмиванню коштів та фінансуванню тероризму	<i>Ministère de l'Économie, des Finances, de l'Industrie, de l'Énergie et du Numérique</i> Міністерства економіки, фінансів, промисловості, енергетики та цифрового суверенітету
<i>Groupe d'intervention de la Gendarmerie nationale</i> - Група втручання Національної жандармерії	Військовим підрозділом забезпечення антитерористичної безпеки Франції, що діє як на території держави так і за її межами	<i>Gendarmerie nationale</i> Національна Жандармерія
ІТАЛІЯ		
<i>Zagальнодержавні суд'єкти</i>		
<i>Polizia di Stato</i> – Національна поліція	Національна поліція Італії має сукупність повноважень в сфері забезпечення правопорядку, що характеризують її універсальну компетенцію. Щодо тероризму є складовою забезпечення антитерористичної безпеки частинні участі в забезпеченні інформаційної безпеки з одного боку та через функціонування спеціальних антитерористичних підрозділів	<i>Ministero dell'Interno</i> Міністерство внутрішніх справ Італії
<i>Centrale di Operazioni e Ricerche (CIR)</i> – Центральний підрозділ операцій безпеки NOCS	Елітна команда та рейди на злочинців і терористів у будь-яких умовах	<i>Ministero dell'Interno</i> Національна поліція
<i>Guardia di Finanza</i> (Guardia di Finanza)	Відповідає за виявлення фінансових злочинів, контрабанди, відмивання грошей, фінансування тероризму, а також митно-фінансову безпеку	<i>Ministero delle Finanze</i> Міністерство економіки та фінансів

продовження табл. 2

1	2	3
<i>Atta dei Carabinieri – Національна жандармерія</i>	Є суб'єктом забезпечення громадської безпеки, яка одночасно виконує функції військового та поліцейського характеру (тобто виступає як від збройних сил Італії так і правоохоронним органом)	<i>Міністерству внутрішніх справ Італії</i>
<i>Agenzia per la sicurezza nazionale - Національне агентство з кібербезпеки</i>	Є суб'єктом забезпечення кібербезпеки та запобігання кібертероризму	<i>Міністерство оборони Італії</i> <i>Голова Ради Міністрів</i>
<i>Zovnitrija informacijno-bezpekovaja agenija (AISE)</i>	Є суб'єктом державної влади, що має завдання збирати та опрацьовувати у сферах своєї компетенції всю інформацію, корисну для захисту незалежності, цілісності та безпеки, також на виконання міжнародних угод — від загроз, що походять із-за кордону	<i>Голова Ради Міністрів</i>
<i>Agenzia informazioni e sicurezza interna (AISI) - Агентство внутрішньої інформації та безпеки</i>	Є суб'єктом державної влади, якому доручено досліджувати та обробляти в межах своєї компетенції всю інформацію, корисну для захисту, зокрема під час виконання міжнародних угод, внутрішньої безпеки Республіки та демократичних інституцій, заснованих Конституцією, що стала її основою, від будь-якої загрози, будь-якої підривної діяльності та будь-якої форми злочинної чи терористичної агресії	<i>Голова Ради Міністрів</i>
ІСПАНІЯ		
<i>Centro Nacional de Inteligencia (CNI) — національна розвідувальна служба Іспанії</i>	Державний орган, відповідальний за надання Президенту Уряду та Уряду Нації інформації, аналізу, досліджень або пропозицій, що дозволяють запобігати та уникати будь-якої небезпеки, загрози чи агресії проти незалежності чи територіальної цілісності Іспанії, національних інтересів та стабільності верховенства права та його інституцій	<i>Міністерство оборони Іспанії</i>
<i>Suero Nacional de Policia (Policia Nacional) — національна поліція Іспанії</i>	Озброєна установа цивільного характеру, яка має ієрархічну структуру та має місію захищати вільне здійснення прав і свобод громадян, а також гарантувати їхню безпеку	<i>Міністерство внутрішніх справ Іспанії</i>
<i>Guardia Civil — Цивільна Гвардія Іспанії</i>	Суб'єкт забезпечення безпеки, якому характерна військова та поліцейська функції із загальнонаціональною юрисдикцією, та має подвійне підпорядкування міністерству оборони та міністерству внутрішніх справ	

Французька система антитерористичної безпеки представлена сукупністю суб'єктів, що виконують функції правоохоронного та безпекового характеру. До даних суб'єктів належать: Генеральне управління внутрішньої безпеки Міністерства внутрішніх справ Франції; Головне управління зовнішньої безпеки Міністерства оборони Франції; Департамент фінансової розвідки Міністерства економіки, фінансів, промисловості, енергетики та цифрового суверенітету; Національний центр розвідувальних операцій та боротьби з тероризмом Ради національної оборони та безпеки; Група втручання Національної жандармерії. Зазначені суб'єкти виконують як загальні, так і спеціалізовані функції, поєднуючи процесуальні, оперативні та силові повноваження. Загалом архітектура державного управління антитерористичною безпекою Франції характеризується інституційною інтеграцією органів державної влади, правоохоронних органів і військових формувань, які наділені слідчими, розвідувальними, бойовими та адміністративними повноваженнями, що забезпечує високий рівень оперативного реагування на терористичні загрози.

Архітектура державного управління антитерористичною безпекою Італії представлена сукупністю органів державного управління та спеціалізованих підрозділів бойового призначення. Контртерористична діяльність розподілена між поліцейськими структурами, жандармерією, фінансовою поліцією, розвідувальними та кібербезпековими службами, що формує багаторівневу систему з чіткою функціональною спеціалізацією – від оперативно-штурмових дій до інформаційного моніторингу та фінансового контролю. Спеціальні тактичні підрозділи, зокрема NOCS та окремі підрозділи Carabinieri, призначені для операцій підвищеного ризику (штурми, звільнення заручників, контртерористичні операції, затримання). Водночас розвідувальні служби (AISE) та Агентство з національної кібербезпеки (ACN) здійснюють стратегічну та превентивну діяльність, спрямовану на збір і аналіз інформації, контррозвідку, забезпечення кібербезпеки та захист від зовнішніх і внутрішніх загроз.

Встановлено, що системи протидії тероризму в країнах – членах Європейського Союзу реалізують свої безпекові функції за взаємопов'язаними напрямками, зокрема розвідувальним, який здійснюється службами внутрішньої та зовнішньої розвідки; слідчим, оперативним і штурмовим, що реалізується правоохоронними та військовими організаціями з одноособовим або подвійним підпорядкуванням Міністерству внутрішніх справ і Міністерству оборони; а також у сфері протидії фінансуванню тероризму, що забезпечується спеціалізованими органами, наділеними поліцейськими, військовими та адміністративними повноваженнями. Водночас з'ясовано, що кримінальні кодекси країн – членів ЄС, попри наявність національних особливостей, уніфіковані рамковими правовими актами Європейського Союзу у сфері протидії тероризму, що проявляється у криміналізації широкого спектра діянь, пов'язаних із терористичною діяльністю – від фінансування та вербування до безпосереднього вчинення терористичних актів; при цьому національні правові системи демонструють диференційовані підходи до санкційної політики: Франція застосовує терористичну мету як кваліфікуючу ознаку будь-якого злочину, Італія – як обтяжуючу обставину, що

зумовлює посилення покарання, тоді як Іспанія вирізняється найбільш суворими кримінально-правовими санкціями, зокрема криміналізацією публічного вихваляння тероризму.

П'ятий розділ «**Механізми трансформації державного управління антитерористичною безпекою України в умовах євроінтеграції**» присвячено розробці інституційного, правового та міжнародного механізмів державного управління антитерористичною безпекою.

У дослідженні здійснено комплексний аналіз правових та інституційних засад архітектури антитерористичної безпеки України в контексті європейської інтеграції. Встановлено, що Угода про асоціацію між Україною та Європейським Союзом сформуvala нормативну рамку гармонізації національного законодавства з європейськими стандартами за трьома взаємопов'язаними напрямками: протидія відмиванню коштів і фінансуванню тероризму, боротьба зі злочинністю та безпосереднє антитерористичне співробітництво. Проведений тривимірний аналіз імплементації Директиви (ЄС) 2017/541 про боротьбу з тероризмом виявив нерівномірний прогрес у законодавчому, інституційному та технічному аспектах (табл. 3). Законодавчий – характеризується рівнем відповідності 50–60 % завдяки ухваленню у 2023 р. Закону України № 2997-IX, водночас ідентифіковано критичні прогалини у визначенні публічного підбурювання до тероризму, вербування та поїздок з терористичною метою. Інституційний – демонструє відповідність 40–50 % через недостатню міжвідомчу координацію та ресурсні обмеження, тоді як технічний – має найнижчий рівень відповідності (20–30 %) унаслідок застарілості інформаційних систем і відсутності інтеграції з європейськими платформами.

Доведено, що імплементація Директив (ЄС) 2015/849 та 2018/843 щодо протидії відмиванню коштів і фінансуванню тероризму досягла найвищого рівня гармонізації (70–75 %) (табл. 4), що проявилось у запровадженні ризик-орієнтованого підходу, вимог належної перевірки клієнтів та правового регулювання віртуальних активів. Встановлено, що інституційна архітектура національної безпеки України перебуває у стані складної трансформації, зумовленої необхідністю одночасного реагування на екзистенційні загрози російської агресії та виконання євроінтеграційних зобов'язань. Доведено, що ключовим вектором змін є концептуальний перехід від пострадянської моделі «державної безпеки» до європейської парадигми «безпеки людини», а також виявлено нормативно-правові колізії, зокрема відсутність конституційного закріплення антитерористичного режиму, що ускладнює легітимне застосування спеціальних заходів без запровадження воєнного стану.

З'ясовано, що ефективність діяльності нових антикорупційних та економічних інституцій (НАБУ, БЕБ, АРМА) безпосередньо залежить від глибини їх інтеграції з європейськими структурами (OLAF, EPPO, мережа CARIN), однак стримується внутрішніми проблемами інституційної культури та кадрового забезпечення. Обґрунтовано необхідність реформування системи координації, зокрема трансформації Антитерористичного центру при СБУ з вертикально-ієрархічної моделі у гнучку міжвідомчу платформу, подібну до COSI або механізму IPCR, що дозволить підвищити спроможність реагування на гібридні загрози.

Таблиця 3
Законодавчі, інституційні та технічні аспекти імплементації Директиви 2017/541 про боротьбу з тероризмом

Тип вимоги	Вимога Директиви	Стан імплементації в Україні	Недоліки	Необхідні дії
1	2	3	4	5
Криміналізація основних складів	ЗАКОНОДАВЧІ ВИМОГИ			
	Терористичний акт (ст. 3) Публічне підбурювання (ст. 5) Вербування для тероризму (ст. 6) Надання/отримання навчання (ст. 7) Поїздки з терористичною метою (ст. 9) Організація та участь у терористичній групі (ст. 4) Фінансування тероризму (ст. 11)	ККУ ст. 258: терористичний акт ККУ ст. 258-3: фінансування тероризму Закон №2997-IX (2023): навчання та незаконний перетин кордону ККУ ст. 258-5: участь у терористичній групі	Відсутнє чітке визначення «публічного підбурювання» до тероризму» (ст. 5 Директиви) Вербування включене до загальних норм про пособництво, а не окремий склад Відсутність окремої статті про поїздки з терористичною метою	Внести зміни до ККУ: - Нова стаття про публічне підбурювання - Окремий склад «вербування» - Уточнити ст. 258-4 щодо поїздки Узгодити термінологію з Директивою
<i>Відповідальні органи: Верховна Рада (законодавець), Мін'юст (розробка законопроєктів), СБУ, Прокуратура (правозастосування)</i>				
Санкції та покарання	Мінімум 15 років за керівництво терористичною групою Мінімум 8 років за участь у терористичній групі Відповідні покарання за підбурювання, навчання вербування, навчання (пропорційно тяжкості)	ККУ передбачає покарання: - Ст. 258: від 8 до 15 років або довічне ув'язнення; - Ст. 258-3: від 5 до 12 років - Ст. 258-5: від 5 до 15 років	Санкції в цілому відповідають Потребує систематизації у відповідності до структури Директиви	Провести ревізію покарань після повної транспозиції складів злочинів Забезпечити узгодженість санкцій

продовження табл. 3

1	2	3	4	5
<i>Відповідальні органи: Верховна Рада, Верховний Суд (судова практика), Суды загальної юрисдикції</i>				
Звільнення від відповідальності	Особи, що відмовились від терористичних намірів та повідомили органи влади, можуть бути звільнені від покарання (ст. 15 Директиви)	норм про звільнення за відмову від терористичних дій та співпрацю Діють загальні норми про дієве каяття (ст. 45 ККУ)	Відсутня спеціальна норма для терористичних злочинів Загальні норми ККУ про дієве каяття недостатньо гнучкі	Запровадити у ККУ спеціальну статтю про звільнення від кримінальної відповідальності за терористичні злочини у разі відмови та співпраці Розробити методичні рекомендації для слідчих
<i>Відповідальні органи: Верховна Рада, СБУ (робота з особами, що співпрацюють), Прокуратура</i>				
Права жертв тероризму	Швидкий доступ до інформації та підтримки Психологічна та матеріальна допомога Компенсації за заподіяну шкоду • Захист під час кримінального провадження Спеціалізовані служби підтримки жертв	Закон України "Про боротьбу з тероризмом" (ст. 19): компенсації за рахунок держави Державна програма реабілітації постраждалих Загальні норми КПК про права потерпілих	Немає єдиної спеціалізованої служби для жертв тероризму як у ЄС) Компенсації не завжди виплачуються швидко Психологічна допомога фрагментована Відсутній реєстр жертв тероризму	Створити Національний центр підтримки жертв тероризму Прийняти окремий Закон "Про права жертв тероризму" Створити реєстр постраждалих Забезпечити спеціалізоване навчання психологів Спростити процедури компенсацій
<i>Відповідальні органи: Мінсоцполітики (соціальна підтримка), МОЗ (медична допомога), Мін'юст (компенсації), Фонд соціального захисту постраждалих від терактів, Прокуратура (процесуальні права)</i>				

продовження табл. 3

1	2	3	4	5
ІНСТИТУЦІЙНІ ВИМОГИ				
Компетентні органи розслідування	Визначити спеціалізовані органи для розслідування терористичних злочинів Забезпечити їх достатніми повноваженнями та ресурсами Міжвідомча координація	СБУ – основний орган боротьби з тероризмом Антитерористичний центр при СБУ Національна поліція (окремі підрозділи) Прокуратура (нагляд ДПСУ (прикордонний контроль))	Дублювання функцій між СБУ та поліцією Недостатня координація між відомствами Обмежені ресурси після 2022 р. Потребує підвищення кваліфікації слідчих	Чітко розмежувати компетенції СБУ та поліції у терористичних справах Посилити Антитерористичний центр Забезпечити регулярні міжвідомчі наради Провести навчання для слідчих за стандартами ЄС
Відповідальні органи: СБУ (основний), Антитерористичний центр при СБУ, Офіс Генпрокурора, Національна поліція, ДПСУ, Міжвідомча антитерористична комісія				
Судова система	Судді з достатньою кваліфікацією для розгляду терористичних справ Швидкий розгляд справ Захист учасників процесу Незалежність суддів	Загальні суди розглядають терористичні справи Вищий антикорупційний суд (для окремих справ) КПК передбачає спеціальні процедури	Недостатній досвід суддів у терористичних справах Тривалі терміни розгляду Потребує посилення безпеки учасників процесу Обмежена кількість спеціалізованих суддів	Організувати спеціалізоване навчання для суддів (за участі експертів ЄС) Створити пули спеціалізованих суддів у великих судах Запровадити прискорені процедури для терористичних справ Посилити захист учасників процесу
Відповідальні органи: Верховний Суд, Апеляційні та місцеві суди, Вища рада правосуддя (кваліфікація суддів), ВАКС (окремі категорії справ)				

продовження табл. 3

1	2	3	4	5
Міжнародна співпраця	Ефективна взаємодія з правоохоронними органами ЄС (Європол, Євроюст) Обмін інформацією про підозрюваних осіб, у Видача обвинувачених у тероризмі Взаємна правова допомога	Угода про асоціацію Україна-ЄС (2014) Угода про співпрацю з Європолом (2016) Угода про співпрацю з Євроюстом (2017) Участь у міжнародних антитерористичних ініціативах Обмін інформацією через liaison officers	Обмежений доступ до деяких баз даних ЄС (до вступу) Мовні бар'єри Бюрократичні процедури уповільнюють обмін Потрібні більше liaison officers	Поглиблювати співпрацю з Європолом та Євроюстом Призначити додаткових liaison officers Спростити процедури обміну інформацією Забезпечити доступ до баз даних ЄС після вступу Провести мовні курси для співробітників
Відповідальні органи: МВС (міжнародна поліцейська співпраця), СБУ (обмін розвідданими), Офіс Генпрокурора (Євроюст), МЗС (дипломатичні канали), Департамент міжнародного поліцейського співробітництва				
ТЕХНІЧНІ ВИМОГИ				
Системи обліку та моніторингу	Національні бази даних про терористів та підозрюваних Сумісність з системами ЄС (SIS, Європол) Захищені канали обміну інформацією	Інформаційні системи СБУ та МВС Єдиний реєстр досудових розслідувань Інтегровані бази правоохоронних органів	Застарілі IT-системи у деяких відомствах Несумісність форматів даних Відеутність інтеграції з SIS II (Шенгенська інформаційна система) Обмежена пропускна здатність	• Модернізувати IT-інфраструктуру СБУ та МВС • Забезпечити сумісність з базами даних ЄС • Впровадити стандарти обміну даними ЄС • Підготувати інтеграцію з SIS II після вступу • Провести навчання IT-спеціалістів

продовження табл. 3

1	2	3	4	5
<i>Відповідальні органи: СБУ (власні бази), МВС (поліцейські системи), Держспецзв'язку (технічна підтримка), Адміністрація Держспецзв'язку (кібербезпека)</i>				
Навчання персоналу	Регулярне підвищення кваліфікації слідчих, прокурорів, суддів	Національна академія СБУ	Недостатнє фінансування навчальних програм	Розробити навчальні програми з антитероризму
	Обмін досвідом з колегами з ЄС Спеціалізовані курси з виявлення радикалізації	Навчальні центри МВС Національна школа суддів Співпраця з CEROL (Європейська поліцейська академія) Програми TAIPEX, Twinning	Брак викладачів зі спеціалізацією у тероризмі Обмежена кількість міжнародних обмінів Застарілі навчальні матеріали	Залучити експертів ЄС як викладачів Збільшити кількість стажувань у країнах ЄС Оновити навчальні матеріали згідно стандартів ЄС Забезпечити регулярність тренінгів
<i>Відповідальні органи: Національна академія СБУ, Національна академія внутрішніх справ, Національна школа суддів України, Прокурорська академія, Міжнародні донори (ЄС, США)</i>				

Таблиця 4

Законодавчі, інституційні та технічні аспекти імплементації Директив 2015/849 та 2018/843 щодо протидії відмивання коштів та фінансування тероризму

Тип вимоги	Вимога Директиви	Стан імплементації в Україні	Недоліки	Необхідні дії
1	2	3	4	5
ЗАКОНОДАВЧІ ВИМОГИ				
Ризик-орієнтований підхід	Проведення національної оцінки ризиків відмивання та фінансування тероризму Заходи пропорційні виявленим ризикам Регулярне оновлення оцінки ризиків	Закон «Про запобігання відмиванню доходів...» Національна оцінка ризиків проведена (2022-2023) Ризик-орієнтований підхід закріплений законодавчо	Потребує регулярного оновлення (кожні 2-3 роки) Деякі сектори недостатньо охоплені оцінкою Методологія оцінки потребує вдосконалення	Запровадити регулярний цикл оновлення оцінки ризиків Розширити охоплення всіх секторів (наприклад, NFT, нові фінтех) Вдосконалити методологію за стандартами FATF
<i>Відповідальні органи: Держфінмоніторинг (координація), НБУ (банківський сектор), Нацкомфінпослуг (небанківський сектор), Міністерство фінансів (загальна політика), Міжвідомча комісія з AML/CFT</i>				
Перевірка клієнтів (CDD)	Належна перевірка клієнтів (ідентифікація, бенефіціари) Посилена перевірка для високого ризику (PEP, офшори) Постійний моніторинг операцій Заборона анонімних рахунків та карт	Закон "Про запобігання відмиванню доходів..." встановлює вимоги CDD НБУ та Нацкомфінпослуг випустили детальні інструкції Анонімні рахунки заборонені Ліміт готівкових операцій (400 тис. грн)	Деякі фінустанови формально підходять до CDD Недостатній моніторинг дотримання вимог у небанківському секторі Потребує покращення ризик-профілювання клієнтів	Посилити нагляд за дотриманням CDD у небанківському секторі Запровадити автоматизовані системи ризик-профілювання Проводити регулярні перевірки якості CDD Застосовувати санкції до порушників

продовження табл. 4

1	2	3	4	5
<i>Відповідальні органи: НБУ (банк), Нацкомфінпослуг (страхові, інвестиційні компанії), Держфінмоніторинг (методологія), Банки та фінустанови (виконання)</i>				
Віртуальні активи (5-та AMLD)	Розповсюдження вимог AML/CFT на постачальників послуг з віртуальними активами (VASP) Ресстрація/ліцензування VASP Ідентифікація користувачів Моніторинг криптовалютних транзакцій	Закон "Про віртуальні активи" (2022) VASP підлягають ресстрації у Мініфрми Поширення вимог AML/CFT на VASP Держфінмоніторинг отримує інформацію про підозрілі криптооперації	Недостатній досвід регулювання криптосектору Не всі VASP зареєстровані Складність відстеження децентралізованих транзакцій Обмежений технічний потенціал моніторингу	Посилити контроль за ресстрацією VASP Запровадити санкції для незареєстрованих VASP Розробити технічні інструменти для моніторингу блокчейн-транзакцій Провести навчання для регуляторів
<i>Відповідальні органи: Мініфінри (ресстрація VASP), Держфінмоніторинг (моніторинг транзакцій), НБУ (політика щодо криптовалют), VASP (виконання вимог)</i>				
ІНСТИТУЦІЙНІ ВИМОГИ				
Фінансові розділувальні підрозділ (FPU)	Створення незалежного FIU з достатніми ресурсами Аналітичні та оперативні функції Доступ до фінансової інформації FIU Членство у групі Egmont	Держфінмоніторинг діє як FIU Член групи Egmont з 2008 р. Доступ до фінансової інформації Співпраця з правоохоронцями MoU з 90+ FIU інших країн	Обмежені ресурси (персонал, технології) Недостатня операційна незалежність (підпорядкування Мініфінру) Потребує посилення аналітичних потужностей Складність інтеграції з новим органом AMLA ЄС	Збільшити бюджет та штат Держфінмоніторингу Розглянути питання посилення незалежності Модернізувати аналітичні системи Провести навчання персоналу Підготувати інтеграцію з AMLA після вступу

продовження табл. 4

1	2	3	4	5
Відповідальні органи: Держфінмоніторинг (центральний орган), СБУ, поліція (оперативне використання інформації), Прокуратура (кримінальне переслідування), Резерватори (нагляд)				
Наглядові органи	Ефективний нагляд за дотриманням вимог AML/CFT у всіх секторах Санкції за порушення Перевірки та інспекції Методична підтримка зобов'язаних суб'єктів	НБУ наглядає за банками Нацкомфінпослуг за небанківськими фінустановами Мініфінри за VASP Самоврядні організації (адвокати, нотаріуси, аудитори)	Нерівномірна якість нагляду у різних секторах Слабий нагляд у небанківському секторі Недостатньо санкцій застосовується Саморегулівні організації не завжди ефективні	Посилити нагляд у небанківському секторі та DNFBP (адвокати, нотаріуси) Забезпечити регулярні інспекції Провести навчання для наглядових органів Стандартизувати підходи до нагляду
Відповідальні органи: НБУ (банківський сектор), Нацкомфінпослуг (страхування, інвестиції), Мініфінри (VASP), Мініюст (нотаріат), аудиторські палати (саморегулювання)				
Правоохоронні органи	Ефективне розслідування відмивання коштів та фінансування тероризму Спеціалізовані підрозділи Арешт та конфіскація активів Міжнародна співпраця	Департамент стратегічних розслідувань НП (економічні злочини) Фінансові розслідування СБУ Офіс Генпрокурора (нагляд) НАБУ (корупційні схеми з відмиванням) Національне агентство з питань виявлення, розшуку та управління активами (АРМА)	Мало справ доходить до суду Низька ефективність конфіскації Недостатня кваліфікація слідчих у фінансових розслідуваннях Дублювання функцій між відомствами	Збільшити кількість спеціалізованих слідчих Провести навчання з фінансових розслідувань Посилити АРМА (ресурси, повноваження) Покращити координацію між відомствами Спростити процедури арешту та конфіскації
Відповідальні органи: Національна поліція (детективи фінполіції), СБУ (контррозвідка, фінмоніторинг), НАБУ (великі корупційні справи), Офіс Генпрокурора, АРМА (арешт активів), ДПС (податкові аспекти)				

продовження табл. 4

1	2	3	4	5
ТЕХНІЧНІ ВИМОГИ				
Ресурси банківських рахунків	Створення централізованого реєстру всіх банківських рахунків Доступ для FIU та правоохоронних органів Можливість швидкого відстеження руху коштів	Проект створення реєстру у розробці Частково доступ через прямі запити до банків Планується запуск у 2025-2026 рр.	Ресурси та технічні виклики (захист даних) Потребує значних інвестицій Питання сумісності з європейськими реєстрами	Завершити розробку та запуснути реєстр банківських рахунків Забезпечити захист персональних даних Інтегрувати з існуючими системами Забезпечити доступ для уповноважених органів
Відповідальні органи: НБУ (технічна реалізація), Держфінмоніторинг (доступ та використання), Правоохоронні органи (користувачі), Банки (надання даних)				
Аналітичні системи	Сучасні IT-системи для аналізу великих масивів фінансових даних • Використання AI/ML для виявлення підозрливих патернів Інтеграція з міжнародними базами даних Захищені канали обміну інформацією	Держфінмоніторинг має базову аналітичну систему Банки використовують власні системи моніторингу Обмежене використання AI/ML За підтримки ЄС йде модернізація	Застарілі аналітичні системи Обмежені можливості Big Data аналізу Недостатнє використання AI для виявлення схем Несумісність систем між відомствами	Модернізувати аналітичну платформу Держфінмоніторингу Впровадити AI/ML інструменти Забезпечити інтеграцію з банківськими системами Провести навчання персоналу з нових технологій

продовження табл. 4

1	2	3	4	5
<i>Відповідальні органи: Держфінмоніторинг (центральна система), Держспецв'язку (технічна інфраструктура), НБУ (системи банківського нагляду), Банки (внутрішні системи)</i>				
Обмін інформацією	Безперешкодний обмін інформацією між регуляторами, правоохоронними органами	МоU між Держфінмоніторингом та відомствами	Іноді затримки у наданні інформації Бюрократичні процедури	Спростити обмін між відомствами
	Міжнародний обмін з іншими FIU	Участь у мережі FIU.NET (ЄС) як спостерігач	Обмежений доступ до деяких систем ЄС (до вступу)	Прискорити реагування на запити
	Захищені канали передачі даних	Електронний обмін через захищені канали	Мовні бар'єри у міжнародній співпраці	Забезпечити повний доступ до FIU.NET після вступу
	Швидкість обміну для реагування	Співпраця з групою Egmont		Стандартизувати формати обміну даними
<i>Відповідальні органи: Держфінмоніторинг (координація), СБУ, НП, НАБУ (отримувачі), Офіс Генпрокурора, Іноземні FIU (міжнародний обмін)</i>				

Обґрунтовано ключові напрямки міжнародної співпраці з міжнародного інституціями протидії тероризму в ЄС на основі вивчення становлення та еволюції Європол та Євроюст. Зокрема, окреслено їх передумови їх утворення, визначено функції та особливості управління, встановленні напрями контролю як з боку Європейської Комісії так і з боку країн-членів ЄС. З'ясовано їх роль та значення в забезпеченні антитерористичної безпеки ЄС та країн членів. Ідентифіковано ключові завдання Суб'єктів протидії фінансуванню тероризму в ЄС.

Визначено стан, проблеми та напрями їх вирішення щодо міжнародної співпраці України з правоохоронними, розвідувальними, військовими, фінансовими суб'єктами протидії тероризму країн-членів ЄС (Німеччина, Іспанія, Італія, Франція). Унікальний досвід України у протидії гібридним загрозам та державному тероризму представляє значний інтерес для європейських партнерів. Українські антитерористичні структури набули безцінного практичного досвіду в умовах реальних бойових дій, що може бути використаний для вдосконалення європейських систем безпеки. Сучасні знання та досвід роблять співпрацю двосторонньою, де Україна не лише отримує підтримку, але й ділиться власним досвідом з європейськими партнерами.

Розроблено комплексний міжнародно-правовий механізм державного управління антитерористичною безпекою в умовах євроінтеграційних процесів (табл. 5).

Сформовано вихідні положення, зокрема: 1) об'єкт - міжнародна співпраця національних суб'єктів забезпечення антитерористичної безпеки (правоохоронного, розвідувального, військового та фінансового спрямування) з міжнародними організаціями протидії тероризму та суб'єктами іноземних країн (зокрема членів ЄС) щодо слідчих, розшукових, штурмових, охоронних, моніторингових, інформаційних, консультативних дій щодо запобігання та протидії терористичним актам, діяльності терористичних організацій, фінансуванню тероризму та інших кримінальних правопорушення пов'язаних із тероризмом; 2) предмет - правові, організаційні, інформаційні та економічні положення прийняття державно-управлінських рішень щодо міжнародної співпраці національних суб'єктів забезпечення антитерористичної безпеки (правоохоронного, розвідувального, військового та фінансового спрямування) з міжнародними організаціями протидії тероризму та суб'єктами іноземних країн щодо слідчих, розшукових, штурмових, охоронних, моніторингових, інформаційних, консультативних дій щодо запобігання та протидії терористичним актам, діяльності терористичних організацій, фінансуванню тероризму та інших кримінальних правопорушення пов'язаних із тероризмом; 3) мета - підвищення ефективності та результативності міжнародної співпраці національних суб'єктів забезпечення антитерористичної безпеки з міжнародними організаціями протидії тероризму та суб'єктами іноземних країн щодо слідчих, розшукових, штурмових, охоронних, моніторингових, інформаційних, консультативних дій щодо запобігання та протидії терористичним актам, діяльності терористичних організацій, фінансуванню тероризму та інших кримінальних правопорушення пов'язаних із тероризмом.

Таблиця 5

Комплексний міжнародно-правовий механізм державного управління антитерористичною безпекою в умовах євроінтеграційних процесів

ВИХІДНІ ПОЛОЖЕННЯ	
Об'єкт міжнародно-правового механізму	Предмет міжнародно-правового механізму
- міжнародна співпраця національних суб'єктів забезпечення антитерористичної безпеки (правоохоронного, розвідувального, військового та фінансового спрямування) з міжнародними організаціями протидії тероризму та суб'єктами іноземних країн (зокрема членів Європейського Союзу) щодо слідчих, розшукових, штурмових, охоронних, моніторингових, інформаційних, консультативних дій щодо запобігання та протидії терористичним актам, діяльності терористичних організацій, фінансуванню тероризму та інших кримінальних правопорушення пов'язаних із тероризмом	- правові, організаційні, інформаційні та економічні положення прийняття державно-управлінських рішень щодо міжнародної співпраці національних суб'єктів забезпечення антитерористичної безпеки (правоохоронного, розвідувального, військового та фінансового спрямування) з міжнародними організаціями протидії тероризму та суб'єктами іноземних країн щодо слідчих, розшукових, штурмових, охоронних, моніторингових, інформаційних, консультативних дій щодо запобігання та протидії терористичним актам, діяльності терористичних організацій, фінансуванню тероризму та інших кримінальних правопорушення пов'язаних із тероризмом
Мета міжнародно-правового механізму	- підвищення ефективності та результативності міжнародної співпраці національних суб'єктів забезпечення антитерористичної безпеки з міжнародними організаціями протидії тероризму та суб'єктами іноземних країн щодо слідчих, розшукових, охоронних, моніторингових, інформаційних, консультативних дій щодо запобігання та протидії терористичним актам, діяльності терористичних організацій, фінансуванню тероризму та інших кримінальних правопорушення пов'язаних із тероризмом
Завдання міжнародно-правового механізму	
- реалізація національних інтересів України в частині забезпечення антитерористичної безпеки на міжнародній арені	- підвищення результативності комунікації із суб'єктами протидії країн-членів Європейського Союзу
- підвищення рівня довіри міжнародних партнерів до рівня національної безпеки та антитерористичних механізмів	- підвищення ефективності обміну слідчих, оперативних, комунікаційних процедур щодо протидії тероризму
ОБ'ЄКТНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ СПІВПРАЦІ	
- протидія діяльності терористичних організацій	- протидія нелегальному експорту зброї для шлей терористичної діяльності
- протидія фінансуванню тероризму та терористичних організацій	- протидія терористичним актам в різних сферах
- забезпечення захисту критичної інфраструктури	- розслідування злочинів пов'язаних із тероризмом

продовження табл. 5

- забезпечення охорони особи та групи осіб	- розшук осіб причетних до тероризму	- екстрадиція осіб причетних до тероризму
СУБ'ЄКТНА ХАРАКТЕРИСТИКА МІЖНАРОДНОЇ СПІВПРАЦІ		
Суб'єкти реалізації міжнародно-правового механізму в Україні		Міжнародні безпекові і поліцейські інститути протидії тероризму
Міністерство внутрішніх справ України	Державна служба спеціального зв'язку та захисту інформації	ЄВРОЮСТ – європейське агентство, що співпрацює з судовими та поліцейськими органами країн-членів ЄС. FATF – Група з розробки фінансових заходів боротьби з відмиванням грошей
Агенство з розшуку та менеджменту активів України	Державна служба фінансового моніторингу України	
Головне управління розвідки	Служба безпеки України	
Національна поліція	Державна прикордонна служба	
Національна гвардія України	Міністерство Оборони України	
Суб'єкти реалізації міжнародно-правового механізму в країнах ЄС		Еґмонтська група – глобальна організація взаємодії фінансових розвідок у світі
Правоохоронні органи	Розвідувальні організації	ЄВРОПОЛ – поліцейське управління Європейського Союзу
Військові підрозділи	Органи фінансового моніторингу	
НАПРЯМИ РОЗВИТКУ		
Міжнародна співпраця з ЄВРОЮСТОМ в умовах сворінтеграції		
Правові положення		
- адаптація законодавства стандартів ЄС в сфері кримінального правосуддя - розробка Програми адаптації законодавства стандартів ЄС в сфері кримінального правосуддя	- врегулювання діяльності прокурора зв'язку – затвердження положення про Прокурора зв'язку із Євроюстом (має передбачати положення: права та обов'язки, забезпечення, відповідальність)	- забезпечення безпеки та належності ідентифікації і збереження доказів в CISED для можливості їх використання в країнах-партнерах – розробити програму навчання відповідальних осіб
Інформаційні положення		
- налагодити обмін інформацією щодо кібератак та координацію розслідувань проти кіберзлочинних груп, що пов'язані із тероризмом – розробити комунікаційну карту між національними суб'єктами протидії кіберзлочинності з прокурором зв'язку та Євроюстом	- забезпечити інформаційну безпеку комунікацій прокурора зв'язку та інших суб'єктів протидії тероризму із Євроюстом щодо слідчих дій, збору та збереження доказів, розшуку активів та осіб – розробити положення про інформаційну гігієну учасників комунікації	Процесуальні положення
- адаптація процесуальних механізмів до вимог ЄС (європейський ордер на арешт і розслідування) – внесення відповідних змін до Кримінально-процесуального кодексу України		
- забезпечити швидке заморожування та конфіскацію активів		
Державного служби експортного контролю в комунікації з Європолom		

продовження табл. 5

Міжнародна співпраця з ЄВРОПОЛОМ в умовах євроінтеграції				
Утворити Центр взаємодії з ЄВРОПОЛОМ – стане результатом розширеної оперативної угоди з Європолом				
Підпорядкування		Координація		Правовий статус
Прем'єр-міністр України	Міністерство внутрішніх справ	Взаємодія із ЄВРОПОЛОМ		ОЦВВ
Взаємодія із компетентними суб'єктами протидії тероризму				
Служба Безпеки України	Національна поліція	Держане бюро розслідувань	Бюро економічної безпеки	Державна служба фінансового моніторингу
Державна служба експортного контролю	Головне управління розвідки	Державна прикордонна служба	Національна гвардія	Державна міграційна служба
Завдання				
- координація усіх запитів держав-членів Європейського Союзу		- організація передачі даних до Європолу		- забезпечення доступу до баз даних Європолу
				- гарантувати захист персональних даних
Напрями налагодження співпраці з Європол				
Правового характеру		Організаційного характеру		Безпекового характеру
- адаптація кримінального законодавства до вимог ЄС щодо криміналізації усіх злочинів терористичного характеру, що визначенні в рамкових угодах		- посилення інституційної незалежності суб'єктів протидії тероризму, що дозволить підвищити рівень довіри з боку ЄС та країн-членів		- забезпечення захисту персональних даних та безпеки їх транскордонної передачі у мовах повноцінного обміну інформацією
- врегулювати компетенції СБУ, БЕБ, ДБР, Національної поліції та прокуратури та налагодити тісні взаємозв'язки між ними щодо комунікації є Європолом		- забезпечення ефективного використання захищених каналів зв'язку Європолу (SIENA) для обміну оперативною інформацією про іноземних бойовиків, підозрюваних у тероризмі, фінансування та схеми радикалізації		- надання Європолу біометричних та інших ідентифікаційних даних про відомих терористів або осіб, пов'язаних із терористичною діяльністю, для завантаження у відповідні бази даних Європолу
- внести зміни в законодавство щодо протидії фінансуванню тероризму через заморожування активів, санкцій, зокрема відповідальності за порушення національних санкцій та санкцій ЄС		- створення національних міжвідомчих команд, які працюватимуть над транскордонними терористичними справами, координуючись через Європол		- активізація співпраці з європейським центром боротьби з кіберзлочинністю (ес3) Європолу для протидії використанню терористичними групами інтернету та соціальних мереж для вербування та пропаганди
- врегулювати питання утворення та функціонування спільних слідчих груп щодо розслідування терористичних злочинів		- інтегрувати органи протидії фінансуванню тероризму в канали зв'язку з Європолом (НБУ, Держфінмоніторинг, АРМА)		- розробити механізм доступу національних правоохоронних органів до масивів даних Європол

Обґрунтовано об'єктні характеристики взаємодії та суб'єктний склад. Визначенні напрями розвитку міжнародної співпраці з Євроюстом, окрема розроблено правові, організаційні, інформаційні та процесуальні положення. Обґрунтовано утворення центру взаємодії з Європолом, та встановленні правові, організаційні та безпекові аспекти співпраці.

ВИСНОВКИ

1. Результати бібліометричного аналізу досліджень з питань протидії тероризму свідчать про стабільно високий і довготривалий науковий інтерес до цієї проблематики. Визначено, що динаміка публікацій, авторського складу та джерел фінансування відображає широкий спектр дослідницьких напрямів, які охоплюють різні предметні галузі та підтверджують міждисциплінарний характер вивчення тероризму. Доведено, що лідируючі позиції у світових дослідженнях з цієї теми посідають США та Велика Британія, де сформувалися потужні наукові центри й університети, спеціалізовані на проблемах тероризму та безпеки. Обґрунтовано, що висока цитованість публікацій, оприлюднених до 2015 року, засвідчує їх ключову роль у формуванні сучасного академічного дискурсу та створенні теоретичного підґрунтя для подальших наукових досліджень. Результати бібліометричного аналізу підтверджують необхідність застосування мультидисциплінарного підходу та розвитку міжнародного наукового співробітництва як передумови розроблення комплексних і ефективних стратегій протидії тероризму.

2. Обґрунтовано доцільність формування авторської типології тероризму на основі узагальнення та критичного аналізу наукових підходів вітчизняних і зарубіжних учених. Визначено, що запропонована типологія має відкритий і динамічний характер та здатна еволюціонувати й трансформуватися під впливом соціально-економічних, політико-правових і глобальних змін. Систематизовано основні класифікаційні ознаки тероризму за такими критеріями: суб'єкт терористичної діяльності (державний, антидержавний); мотивація (політичний, неполітичний); тактика дій (регресивний, оборонний, наступальний); програмні цілі терористичних організацій (прямий каузальний, непрямий каузальний, пропагандистський); територіальний масштаб (внутрішньодержавний, міжнародний, сепаратистський); напрям терористичної дії (екологічний, кібертероризм, псевдопартийний, міський партизанський, небулярний (фанатичний), мафіозний, хаотичний, пов'язаний з організованою злочинністю, релігійний); методи реалізації терористичної діяльності (політичні, військові, варіативні); об'єкт нападу (вибірковий, систематичний); форма здійснення (політичний, кримінальний, психологічний, військовий).

3. Системна кластеризація сучасних теорій тероризму здійснюється за п'ятьма основними вимірами (філософсько-етичним, соціально-культурним, психологічним, політологічним і комунікативним) з чітким застосуванням оригінальних принципів відбору – інтердисциплінарності, дуальності тероризму й контртероризму, контекстуальної релевантності, гнучкості та адаптивності. Запропонована п'ятикластерна структура інтегрує різноманітні

теоретичні традиції (від класичної філософії Т. Гоббса і Ж.-Ж. Руссо до сучасних лаканівських інтерпретацій С. Жижека та медіатеорій «театру терору» Г. Вейманна) в єдину аналітичну рамку, що одночасно пояснює причини, механізми та наслідки тероризму й відкриває нові можливості для розробки багатокомпонентних стратегій протидії йому. Тероризм розглядається як форма насильства, що відображає нерівність, гегемонію держав (Н. Хомський) чи цивілізаційні розломи (С. Гантінгтон). Також тероризм трактується як динамічний, еволюційний процес, що адаптується до історичних і технологічних змін (від хвиль глобального тероризму Д. Рапопорта до трансформацій від «старого» до «нового» тероризму П. Нойманна). Крім того, тероризм сприймається як психологічний і комунікативний феномен, де індивідуальні механізми (як у психологічних теоріях Ф. Бенслами чи Дж. Хоргана) поєднуються з медійним конструюванням (як у В. Фріндте), перетворюючи акти насильства на спектакль для масової аудиторії, що посилює його вплив і робить медіа співучасниками, а, відповідно, протидію багатовекторною діяльністю з акцентом на делегітимізацію та реінтеграцію.

4. У результаті дослідження інституційної екосистеми безпеки ЄС встановлено, що сучасна архітектура кризового реагування, яка сформувалася в процесі еволюції від Маастрихтського до Лісабонського договорів, базується на трирівневій системі управління (стратегічний, оперативний, технічний рівні), що забезпечує необхідну вертикальну та горизонтальну координацію дій. Доведено, що ключовим інструментом адаптивності цієї моделі є механізм Інтегрованого політичного реагування на кризи (IPCR), який дозволяє ефективно мобілізувати ресурси Спільної політики безпеки та оборони, тоді як російська збройна агресія проти України стала визначальним каталізатором трансформації європейської безпекової архітектури в напрямі поглиблення інтеграції управління та зміцнення стратегічної автономії ЄС.

5. Проведене дослідження трансформації безпекової парадигми ЄС засвідчило фундаментальний перехід від об'єкто-орієнтованого захисту до комплексної концепції системної стійкості, що нормативно закріплено у Стратегії Союзу безпеки на 2020–2025 роки через законодавчу синергію Директиви 2022/2557 про стійкість критичних суб'єктів, Директиви 2022/2555 про кібербезпеку та Регламенту 2022/2065 про цифрові послуги. Доведено, що ефективність нової архітектури базується на автоматичній крос-секторальній взаємодії та функціонуванні транскордонних механізмів реагування на кшталт EU-CyCLONe, тоді як для України імплементація цих європейських стандартів, розпочата прийняттям Закону № 1882-IX, у поєднанні з унікальним національним досвідом трирівневого фізичного захисту енергетичної інфраструктури, виступає стратегічною основою для побудови сучасної системи оборони та повоєнного відновлення за принципом «відбудувати краще».

6. Сучасний тероризм набув системного, транснаціонального та гібридного характеру, а його інтенсивність безпосередньо залежить від

наявності збройних конфліктів, рівня інституційної спроможності держав і соціальної фрагментації суспільств. Переважна більшість смертельних терористичних актів концентрується у зонах активних воєнних протистоянь, зокрема у Сахельському регіоні Африки (Буркіна-Фасо, Малі, Нігер, Нігерія), на Близькому Сході (Сирія, Ірак, Сектор Газа) та у Південній Азії (Афганістан, Пакистан), що свідчить про інтеграцію тероризму у структуру асиметричних воєн. Виявлено чітку регіональну диференціацію рівня терористичної загрози: країни Африки та Азії формують глобальні осередки високого ризику, тоді як країни Європи, Америки та Океанії характеризуються відносно низьким або мінімальним рівнем тероризму. Україна у глобальному вимірі належить до групи держав із помірним рівнем терористичної загрози, при цьому її показники суттєво зумовлені триваючою збройною агресією російської федерації, що потребує диференційованого підходу до інтерпретації даних глобального індексу тероризму.

7. Динаміка зареєстрованих кримінальних правопорушень за терористичними статтями Кримінального Кодексу України має яскраво виражений воєнно зумовлений характер, з максимальними значеннями у 2014–2016 рр. за статтями 258 «Терористичний акт», 258-3 «Створення терористичної групи чи терористичної організації» та 258-5 «Фінансування тероризму», що безпосередньо пов'язано з активною фазою збройного конфлікту на сході України. Подальше зниження показників зумовлене зміною правової кваліфікації діянь у бік військових злочинів, диверсійної та колабораційної діяльності в умовах повномасштабної збройної агресії. Встановлено, що протидія фінансуванню тероризму є відносно найбільш результативним напрямом кримінально-правового забезпечення антитерористичної безпеки України у порівнянні з іншими терористичними злочинами, що підтверджується стійкою тенденцією до зменшення кількості кримінальних правопорушень за статтею 258-5 КК України після 2015 року, а також розвитком системи фінансового моніторингу, застосуванням санкційних механізмів і розширенням міжнародної співпраці, попри збереження складності доказування та невисокий рівень судових вироків.

9. В дослідженні встановлено, що сучасна система антитерористичної безпеки України перебуває у стані фундаментальної трансформації, зумовленої необхідністю протидії державному тероризму з боку РФ, що вимагає зміни парадигми від поліцейської функції до інтеграції в систему національної оборони. Критичний аналіз виявив низку системних дисфункцій, зокрема недостатню міжвідомчу координацію, фрагментарність інформаційних ресурсів та вразливість внутрішньої безпеки, для подолання яких обґрунтовано Стратегічну програму розвитку на 2025–2030 роки. Доведено, що побудова стійкої архітектури безпеки можлива через створення Єдиного національного ситуаційного центру, впровадження систем штучного інтелекту для предиктивного аналізу та гармонізацію національного законодавства з нормами ЄС, що забезпечить перехід до превентивної моделі протидії гібридним загрозам.

10. Країни-члени ЄС загалом характеризуються відносно низьким рівнем терористичної активності, однак історичний досвід масових терактів 2015–2017 років у Парижі, Ніцці, Брюсселі, Берліні, Лондоні та Барселоні суттєво вплинув на трансформацію державної політики у сфері антитерористичної безпеки. Найвищі показники терористичної загрози серед країн ЄС упродовж досліджуваного періоду зафіксовано у Франції та Німеччині, що зумовлено поєднанням джихадистських, праворадикальних та індивідуалізованих форм терористичної діяльності. Виявлено стійку тенденцію трансформації терористичних загроз у країнах ЄС, зокрема в Німеччині, Франції, Бельгії, Швеції, Італії та Нідерландах, де відбулося зміщення від організованого міжнародного тероризму до внутрішнього політично й ідеологічно мотивованого насильства, що реалізується переважно через радикалізацію окремих осіб та активізацію праворадикального екстремізму.

11. Дослідження діяльності суб'єктів забезпечення антитерористичної безпеки країн-членів ЄС (Італія, Іспанія, Франція, Німеччина) вказує на приділення значної уваги до даного питання з боку держави. Варто наголосити, що система протидії тероризму в даних країнах реалізується в наступних напрямках безпекової діяльності: розвідувальна (реалізується службами внутрішньої та зовнішньої розвідки); слідча, оперативна, штурмова діяльність (реалізується правоохоронними та військовими організаціями, які мають як одноособове підпорядкування так і подвійне підпорядкування Міністерству внутрішніх справ та Міністерству оборони); протидія фінансуванню тероризму (реалізується спеціальними службами, які можуть виконувати як поліцейську, військову так і адміністративну функцію). Це дозволило обґрунтувати багатоваріативність реалізації напрямів трансформації державного управління антитерористичною безпекою України в умовах євроінтеграційних процесів.

12. Аналіз кримінальних кодексів країн-членів ЄС (Іспанія, Італія, Франція, Німеччина) варто наголосити на їх особливостях, які визначаються національними специфічними рисами правової, політичної та економічної систем, а також становленням системи державного устрою та відповідно державного управління. Спільними властивостями усіх досліджуваних кримінальних законів є криміналізація злочинів, які пов'язані із тероризмом, при чому покаранню підлягають злочини, які власне пов'язані із діяльністю терористичних організацій та здійсненням терористичних актів, так і злочинів які скоєні для їх забезпечення, зокрема фінансування, сприяння, підбурювання. Кримінальне законодавство Іспанії, Італії, Франції та Німеччини визначає кримінальні санкції за діяння, які пов'язані із вербуванням, навчанням, самопідготовкою та поширенням матеріалів для терористичної діяльності. Варто наголосити, що усі країни визначають як пом'якшуючу обставину співпрацю зі слідством. Дані спільні риси пов'язані із тим, що країни-члени ЄС, прийняли Рамкове рішення ЄС про боротьбу з тероризмом та міжнародними конвенціями. Зважаючи на історичні передумови, міжнародні трансформації кожна країна має ряд особливостей щодо встановлення кримінальних санкцій за тероризм, зокрема: 1) у французькому кримінальному

законодавстві встановлено, що тероризм визначається як кваліфікуюча ознака, тобто будь-який злочин буде вважатися терористичним, якщо його метою було залякування населення, держави або окремої особи; 2) Кримінальним Кодексом Італії передбачено спеціальну обтяжуючу обставину для загальних злочинів (в той же час передбачено терористичні злочини), якщо злочин скоєно з терористичною метою то покарання збільшується на 50 %; 3) найбільш сурові покарання щодо тероризму містяться в кримінальному праві Іспанії, в то й же час в даній країні криміналізовані такі діяння як вихваляння тероризму та приниження його жертв.

13. У дослідженні здійснено комплексний аналіз архітектури антитерористичної безпеки України в контексті євроінтеграції, за результатами якого встановлено нерівномірний характер імплементації європейських стандартів, передбачених Угодою про асоціацію. Виявлено, що попри успішну гармонізацію законодавства у сфері протидії фінансуванню тероризму завдяки впровадженню ризик-орієнтованого підходу, прогрес у реалізації Директиви 2017/541 про боротьбу з тероризмом залишається фрагментарним: від середнього рівня у нормативній площині, де зберігаються прогалини щодо кваліфікації окремих діянь, до критично низького у технічному вимірі, що зумовлено застарілістю інформаційних систем та відсутністю їх інтеграції з європейськими платформами.

14. Проведено комплексний порівняльний аналіз інституційної архітектури протидії тероризму та організований злочинності України та ЄС через призму концептуального переходу від пострадянської парадигми «державної безпеки» до європейської моделі «безпеки людини», що дозволило вперше системно виявити та категоризувати три типи інституційних дисфункцій: структурні (гібридність моделі СБУ), процесуальні та культурні (застаріла корпоративна спадщина). На відміну від попередніх досліджень, що фокусувалися на формально-юридичній гармонізації законодавства, запропонований підхід розкриває глибинні політекономічні механізми консервації неефективних інституцій та обґрунтовує концепцію «асиметричної інтеграції», коли оперативна співпраця (SIENA, EMPACT, CARIN) випереджає стратегічну інституційну конвергенцію, створюючи ризики імітаційної євроінтеграції без фундаментальної трансформації безпекової культури. В дослідженні систематизовано європейські координаційні механізми як альтернативну модель для реформування українського Антитерористичного центру, що пропонує концептуальну рамку поетапної інтеграції через створення проміжних інституційних форм, які поєднують оперативну ефективність вертикальної координації з демократичною підзвітністю горизонтальних мережевих структур.

15. Обґрунтовано ключові напрямки міжнародної співпраці з міжнародними інституціями протидії тероризму в ЄС на основі вивчення становлення та еволюції Європол та Євроюст. Зокрема, окреслено передумови їх утворення, визначено функції та особливості управління, встановлені напрями контролю як з боку Європейської Комісії так і з боку країн-членів ЄС. З'ясовано їх роль та значення в забезпеченні антитерористичної безпеки ЄС та

країн членів. Ідентифіковано ключові завдання суб'єктів протидії фінансуванню тероризму в ЄС. Визначено стан, проблеми та напрями їх вирішення щодо міжнародної співпраці України з правоохоронними, розвідувальними, військовими, фінансовими суб'єктами протидії тероризму країн-членів ЄС (Німеччина, Іспанія, Італія, Франція). На основі цього розроблено комплексний міжнародно-правовий механізм державного управління антитерористичною безпекою в умовах євроінтеграційних процесів, що передбачає: вихідні положення (об'єкт, предмет, мету та завдання); об'єктні характеристики взаємодії та суб'єктний склад; напрями розвитку з Євроюстом.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Праці, які відображають основні наукові результати дисертації:

Монографії

1. Вплив COVID-19 на національну безпеку, соціально-економічне середовище країни та здоров'я населення : *монографія* / за заг. ред. А. В. Височиної, Н. Є. Летуновської. – Суми : СумДУ, 2022. – 529 с. *Особистий внесок: розкрито особливості національної безпеки з позиції біологічних загроз.*

2. Протидія фінансуванню тероризму в системі управління національною безпекою України: *монографія* / За загальною редакцією В. В. Євдокимова, Д. О. Грицишена. – Житомир: Видавничий дім «Бук-Друк», 2023. 232 с. *Особистий внесок: розкрито кримінально-правову характеристику злочинам пов'язаним із фінансуванням тероризму*

Статті, які опубліковані у наукових виданнях, що індексуються в наукометричних базах Scopus/ Web of Science

3. Batrachenko T., Lehan I., Kuchmenko V., Kovalchuk V., Mazurenko O. Cybercrime in the context of the digital age: analysis of threats, legal challenges and strategies. *Multidisciplinary Science Journal*. 2024. Vol. 6. 2024ss0212. URL: <https://malque.pub/ojs/index.php/msj/article/view/1860/1057> (**Scopus**) *Особистий внесок: визначено напрями еволюції терористичних загроз в умовах інформатизації суспільних відносин.*

4. Dzhyhora O., Kuchmenko V., Salamakha I., Serohina N., Savitskyi V. The Role of Defense Forces in Ensuring National Military Potential: A Comparative Analysis of Countries. *Economic Affairs*. 2024. Vol. 69 (1). Pp. 725-734 (**Scopus**) *Особистий внесок: визначено місце тероризму в системі загроз національній безпеці.*

5. Kryshtanovych M., Lyubomudrova N., Bondar H., Motornyy V., Kuchmenko V. An Intelligent Multi-Stage Model for Countering the Impact of Disinformation on the Cybersecurity System. *Ingénierie des Systèmes d'Information*. 2023. Vol. 28 (1). Pp. 41-47 (**Scopus**) *Особистий внесок: визначено напрями протидії кіберзлочинності як виду терористичних загроз.*

6. Dzhyhora O., Kuchmenko V., Kovalchuk V., Melnyk V., Hrab M. The role of international institutions in stabilising the global legal order: Assessing impact and effectiveness. *Multidisciplinary Reviews*, 2024. Vol. 7(10), 20242747. URL: <https://malque.pub/ojs/index.php/mr/article/view/3840/1985> (**Scopus**) *Особистий внесок: визначено напрями розвитку міжнародно-правового механізму державного управління національною безпекою.*

7. Kuchmenko V., Biloshytskyi O., Hovda R., Shevchenko S., Sokha S. The Role of the Prosecutor's Office in Legal Relations: Analysis of Functions and Impact on the Judicial System. *Economic Affairs*. 2024. Vol. 69 (Special Issue). Pp. 53-60 (**Scopus**) *Особистий внесок: визначено напрями розвитку правових систем в умовах євроінтеграції.*

8. Rohozian Y., Hrechana S., Kuzmenko O., Derzhak N., Kuchmenko V., Plietnov M. Sustainable Development Management of Local Territories in the Eastern Ukraine in Conditions of Military Conflict: Identification Criteria. *European Journal of Sustainable Development*. 2020. Vol. 9 (3). Pp. 425-442 (**Scopus, Web of Science**) *Особистий внесок: розкрито особливості управління безпекою територій.*

9. Vasylychshyn, O., Storozhenko, L., Babkova, T., Kuchmenko, V., Kovalchuk, V. Social media as a factor in the transformation of public administration, justice and legality. *Multidisciplinary Reviews*. 2024. Vol. 7. 2024spe039. URL: <https://malque.pub/ojs/index.php/mr/article/view/3829/1714> (**Scopus**) *Особистий внесок: визначено напрями трансформації системи публічного управління в сучасних умовах.*

10. Свірко С., Власюк Т., Довгалюк В., Кучменко В., Тростенюк Т. Розвиток міжнародних бюджетних принципів в умовах сучасних світових суспільних трендів: безпекова, стратегічна та інформаційна детермінанти. *Financial and Credit Activity Problems of Theory and Practice*. 2024. Вип. 2(55). С. 299–316 (**Scopus, Web of Science**) *Особистий внесок: встановлено напрями розвитку фінансового забезпечення безпекової функції держави.*

Статті, які опубліковані у наукових фахових виданнях України

11. Кучменко В.О., Козловська Л. Ф. Роль громадянського суспільства у забезпеченні національної безпеки під час збройного конфлікту. *Національні інтереси України*. 2025. Вип. 8(13). С. 915-923. *Особистий внесок: визначено напрями взаємодії із громадським суспільством в умовах криз.*

12. Kuchmenko V. Assessment of Ukraine's counterterrorism security based on the Global Terrorism Index. *Public Policy and Accounting*. 2025. №1(11). Pp. 56–63.

13. Кучменко В.О. Правовий механізм державного управління антитерористичною безпекою України в умовах Євроінтеграції. *Економіка, управління та адміністрування*. 2025. №2(112). С. 206–217.

14. Кучменко В.О. Інституційна структура безпекового простору Європейського Союзу в умовах розширення. *Держава та регіони. Серія: «Публічне управління та адміністрування»* 2025. №2. С. 158-166.

15. Слюсар В., Кучменко В., Оксютрович М., Слюсар М., Коршак В. Гносеологічний потенціал сучасних соціально-психологічних теорій

тероризму та контртероризму. *Society and Security*. 2025. № 4 (10). С. 64–70. *Особистий внесок: визначено вплив теорій тероризму на національну безпеку.*

16. Кучменко В.О. Оцінка антитерористичної безпеки країн-членів Європейського Союзу. *Публічне управління і адміністрування в Україні*. Науковий журнал 2025. Вип. 45. С. 316-327.

17. Кучменко В.О. Система протидії тероризму в Європейському Союзі як основа трансформації державного управління антитерористичною безпекою України. *Публічне управління і адміністрування в Україні*. Науковий журнал 2025. Вип. 46. С. 276-285.

18. Кучменко В.О., Єнічев М.І. Місце інформаційної безпеки як важливої складової національної безпеки. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського*. Серія: Публічне управління та адміністрування. 2024. Том 35(74) № 4. С.159-163. *Особистий внесок: встановлено особливості забезпечення інформаційної безпеки держави.*

19. Кучменко В.О., Чупахіна Н.Ю. Механізми підвищення довіри громадян до інститутів публічної влади в умовах війни. *Суспільство та національні інтереси*. 2025. Вип. 9(17). С.673-681. *Особистий внесок: визначено особливості довіри громадян до безпекових інституцій.*

20. Кучменко В.О., Ковальчук В.В. Проблеми протидій міжнародному тероризму як об'єкт наукових досліджень: розвиток публікаційної активності. *Society and Security*. 2024. № 1(2). С. 46-58. *Особистий внесок: представлено результати бібліографічного аналізу досліджень з проблем протидії тероризму.*

21. Кучменко В.О., Бондаренко О.В. Забезпечення національної безпеки як основна функція держави. *Публічне управління і адміністрування в Україні*. 2024. Вип. 41. С. 184-187. *Особистий внесок: обґрунтовано особливості безпекової функції держави*

22. Свірко С., Довгалюк В., Кучменко В., Тростенюк Т., Сидоренко О. Організація залучення, використання та моніторингу міжнародної технічної допомоги у сфері оборони. *Геополітика України: історія і сучасність*. 2024. №1(32). С. 253-275. *Особистий внесок: встановлено вплив фінансової підтримки зарубіжних країн на безпекову функцію держави.*

23. Свірко С.В., Довгалюк В.В., Кучменко В.О., Тростенюк Т.М. Військові бюджети країни G20: структура та напрями удосконалення. *Економіка, управління та адміністрування*. 2024. Вип. 2 (108). С.65-77. *Особистий внесок: визначено напрями удосконалення військових бюджетів.*

24. Svirko S., Dyka O., Dovgalyuk V., Ksendzuk V., Kuchmenko V., Trostenyuk T. Public budget security administration: development of primary mechanisms. *Public Policy and Accounting*. 2024. Vol. 2(10). Pp. 18–32. *Особистий внесок: обґрунтовано напрями розвитку механізмів забезпечення бюджетної безпеки держави.*

25. Кучменко В.О., Тишкул Я.А. Оцінка сучасного стану національної безпеки України. *Таврійський науковий вісник*. Серія: Публічне управління та

адміністрування. 2024. Вип. 4. С. 25-30. *Особистий внесок: визначено вплив терористичних загроз на національну безпеку,*

26. Кучменко В.О., Безбах Р.В. Історичні особливості розвитку державної служби в Україні. *Наукові праці МАУП. Політичні науки та публічне управління.* 2023. № 2(68). С. 88-93. *Особистий внесок: визначено еволюцію підходів до функцій державної служби.*

27. Кучменко В.О., Яцкулинець Т.М. Основи діджиталізації в публічному управлінні. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В.І. Вернадського.* Серія: Публічне управління та адміністрування. 2023. Том 34 (73) № 4. С.70-75. *Особистий внесок: встановлено ризики та загрози діджиталізації державного управління.*

28. Кучменко В., Шляхов М. Огляд особливостей сучасного розвитку публічного управління в Україні. *Науковий вісник Вінницької академії безперервної освіти.* Серія «Екологія. Публічне управління та адміністрування» 2023. № 4. С. 104-109. *Особистий внесок: визначено особливості публічного управління в умовах сьогодення.*

29. Кучменко В.О., Фесенко П.В. Вплив конфлікту інтересів на розвиток державної служби в Україні. *Наукові праці Міжрегіональної Академії управління персоналом.* Політичні науки та публічне управління. 2023. Вип. 3(69). С. 85-90. *Особистий внесок: визначено напрями врегулювання конфлікту інтересів на державній службі.*

30. Кучменко В., Булдіркаєва А. Лідерство на державній службі. *Публічне управління та місцеве самоврядування.* 2023. №2. С. 50-55. *Особистий внесок: визначено вплив лідерства на розвиток державної служби.*

31. Ахромкін С.М., Кучменко В.О., Заблодська Д.В. Оцінка прозорості та відкритості українських міст. *Часопис економічних реформ.* 2022. № 3(47). С. 6–13 *Особистий внесок: визначено вплив прозорості українських міст на їх безпеку.*

Статті, які опубліковані в інших наукових виданнях

32. Dzhyhora O., Kuchmenko V., Kovalchuk V., Melnyk V., Hrab M. The Influence and Effectiveness of the Activities of International Organizations in the Formation, Provision and Strengthening of the World Legal Order. *Journal of Law and Sustainable Development.* 2023. № 11(11). e2004. URL: <https://ojs.journalsdsg.org/jlss/article/view/2004/830>. *Особистий внесок: визначено напрями функціонування міжнародних поліцейських організацій.*

33. Кучменко В., Ватульєв М. Цифрова трансформація публічного управління в умовах воєнного стану. *Молодий вчений.* 2025. Вип. 4 (135). URL: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2025-4-135-14>. *Особистий внесок: визначено напрями використання цифрових технологій на державній службі.*

34. Gricishen D.O., Kuchmenko V.O., Zablodska D.V. Economic security of the region in the context of its positioning. *Economics and law. Section «Economics»: Socio-economic Problems of Regional Development. Economics and Law.* 2021. № 4(63). Pp. 94-100. *Особистий внесок: встановлено*

особливості економічної безпеки регіону в умовах трансформації економічних відносин.

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації

35. Свірко С., Власюк Т., Дикий А., Кучменко В., Тростенюк Т. Економічна безпека як важлива складова національної безпеки України: стан та проблеми нормативно-правового забезпечення. Реалії та перспективи розбудови правової держави в Україні та світі: матеріали VII Міжнародної науково-практичної конференції, присвяченої 100-річчю заснування Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка (м. Суми, 31 травня 2024 р. – 01 червня 2024 р.). Суми: СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2024. Т.2. 294 с. С. 62-65. *Особистий внесок: обґрунтовано правове забезпечення економічної безпеки.*

36. Свірко С., Кучменко В., Сидоренко О., Загурський В. Розвиток принципів належного врядування в контексті євроінтеграційних процесів. Публічне управління та адміністрування в Україні: євроінтеграційний поступ: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції за міжнародною участю (м. Івано-Франківськ, 31 травня 2024 р.) / за наук. ред. проф. І. І. Чудика, Д. І. Дзвінчука, І. П. Лопушинського; упоряд. Л. С. Мосора. Івано-Франківськ : ІФНТУНГ, 2024. С. 789-793. *Особистий внесок: встановлено вплив належного урядування та євроінтеграційні процеси в Україні.*

37. Ахромкін Є.М., Кучменко В.О. Використання ризик-орієнтованого підходу задля економічної безпеки України. Економіка та підприємництво в умовах сучасних викликів: матеріали збірника Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Житомир, 01 лютого 2023 р.). Житомир: Поліський національний університет, 2023. С. 15-18. *Особистий внесок: визначено особливості управління економічною безпекою на основі нових підходів.*

38. Ахромкін Є.М., Кучменко В.О. Безпековий аспект розбудови територій зі спеціальним режимом господарювання в умовах мілітарного впливу. Розвиток України в умовах мілітарного впливу: соціально-правові, економічні та екологічні аспекти: тези Міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 28 березня 2023 р.). К.: Державна установа «Інститут економіко-правових досліджень імені В.К. Макутова Національної Академії наук України», 2023. Т. 2. С. 201-205. *Особистий внесок: обґрунтовано особливості забезпечення безпеки територій.*

39. Кучменко В.О. Зарубіжний досвід визначення типології тероризму як загрози національній безпеці. Національна безпека в умовах війни, післявоєної відбудови та глобальних викликів XXI століття: збірник тез доповідей Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Житомир, 7-8 грудня 2023 р.). Житомир: «Житомирська політехніка». 2023. С. 242-245.

40. Свірко С.В., Кучменко В.О. Фінансове забезпечення в системі державного управління: реалії, виклики та перспективи. Глобалізаційні виклики: урядування майбутнього: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 7-8 червня 2022 р.). Київ, 2022. С. 309-312.

Особистий внесок: обґрунтовано особливості фінансового забезпечення державного управління.

41. Кучменко В.О. Стан системи державного управління в Україні. Тези Всеукраїнської науково-практичної on-line конференції аспірантів, молодих учених та студентів, присвяченої Дню науки (м. Житомир, 11-15 травня 2020 р.). Житомир: Державний університет «Житомирська політехніка», 2020. С. 752.

42. Свірко С.В., Кучменко В.О. Формалізація механізмів державного управління в умовах розбудови місцевого самоврядування. Місцеве самоврядування в Україні та світі: теорія і практика: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Полтава, 7 грудня 2021 р.). Полтава, 2021. С. 397-401. *Особистий внесок: визначено вплив безпекових факторів на державне управління.*

43. Кучменко В.О. Механізми децентралізованого управління: Європейський досвід. Тези Всеукраїнської науково-практичної on-line конференції здобувачів вищої освіти і молодих учених, присвяченої Дню науки (м. Житомир, 15-17 травня 2019 р.). Житомир: ЖДТУ, 2019. С. 679.

44. Кучменко В.О., Мельник А.С. Проблеми формування культури державної служби в системі підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації. Публічне управління та адміністрування у процесах економічних реформ: тези III Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції (м. Херсон, 19 листопада 2019 р.). Херсон: ДВНЗ «Херсонський державний аграрний університет», 2019. С.143-145. *Особистий внесок: визначено особливості управління кадрами державної служби.*

АНОТАЦІЯ

Кучменко В.О. Євроінтеграційні імперативи трансформації державного управління антитерористичною безпекою України. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора наук з державного управління за спеціальністю 25.00.05 – державне управління у сфері державної безпеки та охорони громадського порядку. Державний університет «Житомирська політехніка», Житомир, 2025.

Антитерористична безпека є однією з ключових складових національної безпеки держави та міжнародної безпеки загалом. Тероризм уже протягом кількох десятиліть перестав бути локальним кримінальним явищем, характерним для окремих країн, і набув транснаціонального характеру, перетворившись на системну загрозу для держав і регіонів світу. Зокрема, у 2024 році кількість країн, що зазнали впливу терористичної діяльності, зросла з 58 до 66. За даними Глобального індексу тероризму (GTI), який щорічно оприлюднюється Інститутом економіки та миру, у 2024 році у світі було зафіксовано 3492 терористичні акти у 66 країнах, унаслідок яких загинуло 7555 осіб. Особливе занепокоєння викликає ситуація в Західній Європі, де кількість терористичних атак у 2024 році подвоїлася та сягнула 67 випадків, що переважно зумовлено зростанням нападів так званих «одиноких

виконавців» і сплеском насильства на ґрунті ненависті після загострення конфлікту на Близькому Сході. Водночас в Україні проблема підвищення рівня антитерористичної безпеки набула особливої актуальності в умовах повномасштабної збройної агресії Російської Федерації, що супроводжується активізацією диверсійно-терористичної діяльності. Так, за даними звітності Національної поліції України, у 2024 році було зафіксовано 57 випадків диверсій і терористичних актів; 316 осіб затримано за статтями, пов'язаними зі шпигунством, диверсіями та умисним знищенням майна, значна частина яких має ознаки агентурної діяльності; викрито 50 диверсійно-розвідувальних груп, що підтверджує високий рівень гібридних загроз для національної безпеки держави.

Усе це актуалізує науковий пошук шляхів розв'язання назрілих суспільних та системних проблем державного управління антитерористичною безпекою в умовах євроінтеграційних процесів. Вимоги Європейського Союзу до інтеграції передбачають сукупність інституційних, правових, організаційних і безпекових положень, що зумовлює необхідність трансформації системи державного управління у частині посилення міжнародного співробітництва, реформування архітектури антитерористичної безпеки та удосконалення нормативно-правового забезпечення.

У межах дослідження здійснено бібліометричний аналіз наукових праць з питань протидії тероризму, результати якого засвідчують стійкий і зростаючий інтерес наукової спільноти до зазначеної проблематики. Аналіз динаміки публікацій, авторського складу та джерел фінансування свідчить про широкий спектр дослідницьких напрямів, що охоплюють різні предметні галузі та підтверджують міждисциплінарний характер вивчення тероризму.

На основі узагальнення теоретичних підходів розроблено авторську типологію тероризму, яка має відкритий і динамічний характер та може еволюціонувати під впливом соціально-економічних, політико-правових і глобальних трансформацій. Запропонована типологія включає такі класифікаційні ознаки: за суб'єктом терористичної діяльності; мотивацією; тактикою дій; програмними цілями терористичних організацій; територіальним масштабом; напрямом терористичної дії; методами реалізації терористичної діяльності; об'єктом нападу; формою здійснення терористичної діяльності.

Крім того, систематизовано та кластеризовано сучасні теорії тероризму за п'ятьма основними вимірами, філософсько-етичним, соціально-культурним, психологічним, політологічним і комунікативним, із застосуванням принципів інтердисциплінарності, дуальності тероризму й контртероризму та контекстуальної релевантності, що дозволило сформувати комплексну пояснювальну модель тероризму як динамічного суспільного феномену.

Встановлено, що сучасна архітектура кризового реагування, яка сформувалася в процесі еволюції від Маастрихтського до Лісабонського договорів, базується на трирівневій системі управління (стратегічний, оперативний, технічний рівні), що забезпечує необхідну вертикальну та горизонтальну координацію дій. Доведено, що ключовим інструментом

адаптивності цієї моделі є механізм Інтегрованого політичного реагування на кризи (IPCR), який дозволяє ефективно мобілізувати ресурси Спільної політики безпеки та оборони. Проведені дослідження трансформації безпекової парадигми ЄС засвідчили фундаментальний перехід від об'єкто-орієнтованого захисту до комплексної концепції системної стійкості, що нормативно закріплено у Стратегії Союзу безпеки на 2020–2025 рр. через законодавчу синергію Директиви 2022/2557 про стійкість критичних суб'єктів, Директиви 2022/2555 про кібербезпеку та Регламенту 2022/2065 про цифрові послуги. Доведено, що ефективність нової архітектури базується на автоматичній крос-секторальній взаємодії та функціонуванні транскордонних механізмів реагування на кшталт EU-CyCLONe. Встановлено, що сучасна система антитерористичної безпеки України перебуває у стані фундаментальної трансформації, зумовленої необхідністю протидії державному тероризму з боку РФ, що вимагає зміни парадигми від поліцейської функції до інтеграції в систему національної оборони. Критичний аналіз виявив низку системних дисфункцій, зокрема недостатню міжвідомчу координацію, фрагментарність інформаційних ресурсів та вразливість внутрішньої безпеки, для подолання яких обґрунтовано Стратегічну програму розвитку на 2025–2030 рр.

Дослідження діяльності суб'єктів забезпечення антитерористичної безпеки країн-членів ЄС (Італія, Іспанія, Франція, Німеччина) вказує на приділення значної уваги до даного питання з боку держави. Варто наголосити, що система протидії тероризму в даних країнах реалізується в наступних напрямках безпекової діяльності: розвідувальна; слідча, оперативна, штурмова діяльність; протидія фінансуванню тероризму. Це дозволило обґрунтувати багатоваріативність реалізації напрямів трансформації державного управління антитерористичною безпекою України в умовах євроінтеграційних процесів.

Здійснено правову оцінку кримінальних кодексів країн-членів ЄС (Іспанія, Італія, Франція, Німеччина), що визначає їх спільні та відмінні риси. Зокрема спільними рисами є криміналізація злочинів, які пов'язані із тероризмом, при чому покаранню підлягають злочини, які власне пов'язані із діяльністю терористичних організацій та здійсненням терористичних актів, так і злочинів які скоєнні для їх забезпечення, зокрема фінансування, сприяння, підбурювання. До відмінних рис віднесено: 1) у французькому кримінальному законодавстві встановлено, що тероризм визначається як кваліфікуюча ознака, тобто будь-який злочин буде вважатися терористичним, якщо його метою було залякування населення, держави або окремої особи; 2) Кримінальним Кодексом Італії передбачено спеціальну обтяжуючу обставину для загальних злочинів (в той же час передбачено терористичні злочини), якщо злочин скоєно з терористичною метою то покарання збільшується на 50 %; 3) найбільш суворі покарання щодо тероризму містяться в кримінальному праві Іспанії, в той же час в даній країні криміналізовані такі діяння як вихваляння тероризму та приниження його жертв.

Проведено комплексний аналіз архітектури антитерористичної безпеки України в контексті євроінтеграції, за результатами якого встановлено нерівномірний характер імплементації європейських стандартів, передбачених Угодою про асоціацію. Виявлено, що попри успішну гармонізацію законодавства

у сфері протидії фінансуванню тероризму завдяки впровадженню ризик-орієнтованого підходу, прогрес у реалізації Директиви 2017/541 про боротьбу з тероризмом залишається фрагментарним: від середнього рівня у нормативній площині, де зберігаються прогалини щодо кваліфікації окремих діянь, до критично низького у технічному вимірі, що зумовлено застарілістю інформаційних систем та відсутністю їх інтеграції з європейськими платформами.

Виконано порівняльний аналіз інституційної архітектури протидії тероризму та організованій злочинності України та ЄС через призму концептуального переходу від пострадянської парадигми «державної безпеки» до європейської моделі «безпеки людини», що дозволило вперше системно виявити та категоризувати три типи інституційних дисфункцій: структурні (гібридність моделі СБУ), процесуальні та культурні (застаріла корпоративна спадщина). На відміну від попередніх досліджень, що фокусувалися на формально-юридичній гармонізації законодавства, запропонований підхід розкриває глибинні політекономічні механізми консервації неефективних інституцій та обґрунтовує концепцію «асиметричної інтеграції», коли оперативна співпраця (SIENA, EMPACT, CARIN) випереджає стратегічну інституційну конвергенцію, створюючи ризики імітаційної євроінтеграції без фундаментальної трансформації безпекової культури. В дослідженні систематизовано європейські координаційні механізми як альтернативну модель для реформування українського Антитерористичного центру, що пропонує концептуальну рамку поетапної інтеграції через створення проміжних інституційних форм, які поєднують оперативну ефективність вертикальної координації з демократичною підзвітністю горизонтальних мережевих структур.

Розроблено комплексний міжнародно-правовий механізм державного управління антитерористичною безпекою в умовах інтеграції в європейський безпековий простір, що ґрунтується ключових напрямках міжнародної співпраці з міжнародними інституціями протидії тероризму та фінансуванню тероризму та взаємодії з правоохоронними, розвідувальними, військовими, фінансовими суб'єктами протидії тероризму країн-членів ЄС, та включає: вихідні положення (об'єкт, предмет, мету та завдання); об'єктні характеристики взаємодії та суб'єктний склад; напрями розвитку з Євроюстом (розроблено правові, організаційні, інформаційні та процесуальні положення) та Європол (обґрунтовано утворення центру взаємодії з Європол, та встановленні правові, організаційні та безпекові аспекти співпраці).

Ключові слова: тероризм, антитерористична безпека, національна безпека, державне управління антитерористичною безпекою, євроінтеграція, європейський безпековий простір, розвідувальна діяльність, суб'єкти протидії тероризму, фінансування тероризму.

ABSTRACT

Kuchmenko V.O. European integration imperatives for transforming the state management of anti-terrorist security of Ukraine. – Qualifying scientific paper. Manuscript.

Dissertation for the degree of Doctor of Science in Public Administration in the specialty 25.00.05 - Public administration in the field of state security and public order protection. Zhytomyr Polytechnic State University, Zhytomyr, 2025.

Anti-terrorist security is the most important component of the country's national security and international security as a whole. After all, terrorism has ceased to be a crime in a particular country for many decades, but it is a transnational crime and a threat to countries and regions, as in 2024 the number of countries affected by terrorism increased from 58 to 66. According to the report on the Global Terrorism Index (GTI), which is published annually by the Institute for Economics and Peace, in 2024 there were 3,492 terrorist acts in 66 countries around the world, resulting in 7,555 deaths. It is worth noting that the number of terrorist attacks in Western Europe doubled in 2024 (to 67 attacks), mainly due to the increase in attacks by lone perpetrators and a surge in hate violence after the conflict in the Middle East. At the same time, in Ukraine, the issue of increasing the level of anti-terrorist security is also extremely important, especially in conditions of a full-scale invasion, as sabotage and terrorist groups have become more active. Thus, in 2024, according to the reporting of the National Police of Ukraine, 57 cases of sabotage and terrorist acts were committed; 316 people were detained under the articles of espionage, sabotage, intentional destruction of property, which are often associated with agent activities; 50 sabotage and intelligence groups were exposed.

All this actualizes the scientific search for solutions to the urgent symptoms of the social problem and systemic problems of state management of anti-terrorist security in the context of European integration processes. Therefore, the requirements of the European Union for integration provide for a set of provisions of an institutional, legal, organizational and security nature. Accordingly, the state management system is subject to transformational processes in terms of strengthening international cooperation, reforming the architecture of anti-terrorist security and improving legal support. A bibliometric analysis of research on counterterrorism has been carried out, indicating a great and sustained interest of scientists in this important topic. Observations of the number of publications, authors and funding indicate a wide range of research directions covering many subject areas. A typology of terrorism has been developed, which can also evolve and transform under the influence of the development of the socio-economic, political and legal, global environment. The developed typology includes the following classification features: 1) by the criterion of the subject of terrorist activity; 2) by the criterion of motivation; 3) by the tactics of the criminal; 4) by terrorist organizations program goals; 5) by territorial division; 6) by the direction of terrorist action; 7) by methods of counterterrorism; 8) from the point of view of the object of the attack; 9) by the feature of committing the act.

Modern theories of terrorism are systematized and clustered according to five main dimensions (philosophical-ethical, socio-cultural, psychological, political science and communicative) using the principles of interdisciplinarity, duality of terrorism and counterterrorism, contextual relevance, which allows creating a comprehensive explanatory model of terrorism as a dynamic social phenomenon.

It is established that the modern architecture of crisis response, which was formed in the process of evolution from the Maastricht to the Lisbon treaties, is based on a three-level management system (strategic, operational, technical levels), which provides the necessary vertical and horizontal coordination of actions. It is proven that the key tool for the adaptability of this model is the Integrated Political Crisis Response (IPCR) mechanism, which allows for the effective mobilization of the Common Security and Defense Policy resources. The study of the transformation of the European Union security paradigm has demonstrated a fundamental transition from object-oriented protection to a comprehensive concept of systemic resilience, which is normatively enshrined in the Security Union Strategy for 2020–2025 through the legislative synergy of Directive 2022/2557 on the resilience of critical actors, Directive 2022/2555 on cybersecurity and Regulation 2022/2065 on digital services. It has been proven that the new architecture effectiveness is based on automatic cross-sectoral interaction and the functioning of cross-border response mechanisms such as EU-CyCLONE.

It has been established that the modern anti-terrorist security system of Ukraine is in a state of fundamental transformation, due to the need to counter state terrorism by the Russian Federation, which requires a paradigm shift from a police function to integration into the national defense system. Critical analysis revealed a number of systemic dysfunctions, including insufficient interdepartmental coordination, fragmentation of information resources, and vulnerability of internal security, to overcome which the Strategic Development Program for 2025–2030 was justified.

The study of the anti-terrorist security entities activities in the European Union member states (Italy, Spain, France, Germany) indicates that the state pays significant attention to this issue. It is worth noting that the system of countering terrorism in these countries is implemented in the following areas of security activity: intelligence; investigative, operational, assault activities; countering terrorist financing. This allowed us to substantiate the multivariate implementation of the transformation areas in the state management of anti-terrorist security in Ukraine in the context of European integration processes.

A legal assessment of the criminal codes of the European Union member states (Spain, Italy, France, Germany) was carried out, which determined their common and distinctive features. In particular, the common features are the criminalization of crimes related to terrorism, whereby both crimes that are actually related to the activities of terrorist organizations and the commission of terrorist acts, and crimes committed to ensure them, in particular financing, assistance, incitement, are subject to punishment. The distinctive features include: 1) French criminal law establishes that terrorism is defined as a qualifying characteristic, that is, any crime will be considered terrorist if its purpose was to intimidate the population, the state or an individual; 2) The Italian Criminal Code provides for a special aggravating circumstance for general crimes (at the same time, terrorist crimes are provided for), if the crime is committed with a terrorist purpose, the punishment is increased by 50%; 3) the most severe penalties for terrorism are contained in the criminal law of Spain, while at the same time, such acts as praising terrorism and humiliating its victims are criminalized in this country.

The study conducted a comprehensive analysis of Ukraine's anti-terrorist security architecture in the context of European integration, which revealed the uneven nature of European standards implementation stipulated in the Association Agreement. It was found that despite the successful harmonization of legislation in the field of countering terrorist financing through the introduction of a risk-based approach, progress in the implementation of Directive 2017/541 on combating terrorism remains fragmented: from an average level in the regulatory sphere, where gaps remain in the qualification of certain acts, to a critically low level in the technical dimension, which is due to the obsolescence of information systems and the lack of their integration with European platforms.

A comprehensive comparative analysis of the institutional architecture of countering terrorism and organized crime in Ukraine and the EU was conducted through the prism of the conceptual transition from the post-Soviet paradigm of "state security" to the European model of "human security", which allowed for the first time to systematically identify and categorize three types of institutional dysfunctions: structural (hybridity of the SSU model), procedural and cultural (outdated corporate heritage). Unlike previous studies that focused on the formal and legal harmonization of legislation, the proposed approach reveals the deep political economic mechanisms of the ineffective institutions preservation and substantiates the concept of "asymmetric integration", when operational cooperation (SIENA, EMPACT, CARIN) outpaces strategic institutional convergence, creating risks of imitation European integration without a fundamental transformation of security culture. The study systematizes European coordination mechanisms as an alternative model for reforming the Ukrainian Anti-Terrorism Center, offering a conceptual framework for phased integration through the creation of intermediate institutional forms that combine the operational efficiency of vertical coordination with the democratic accountability of horizontal network structures.

A comprehensive international legal mechanism for state management of anti-terrorist security in the context of integration into the European security space has been developed, which is based on key areas of international cooperation with international institutions for countering terrorism and terrorist financing and interaction with law enforcement, intelligence, military, and financial entities for countering terrorism of EU member states, and includes: initial provisions (object, subject, goal, and task); object characteristics of interaction and subject composition; directions for development with Eurojust (legal, organizational, informational, and procedural provisions have been developed) and Europol (the establishment of a center for interaction with Europol has been justified, and legal, organizational, and security aspects of cooperation have been established).

Keywords: terrorism, anti-terrorist security, national security, state management of anti-terrorist security, European integration, European security space, intelligence activities, counter-terrorism actors, terrorist financing.